

Enni Punkkinen

Tilanteenlukua

Katsaus realitytoimittajan työhön

Metropolia Ammattikorkeakoulu

Medianomi AMK

Elokuva ja televisio

Opinnäytetyö

3.5.2018

Tekijä Otsikko	Enni Punkkinen Tilanteenlukua: katsaus realitytoimittajan työhön
Sivumäärä Aika	39 sivua + 1 liite 3.5.2018
Tutkinto	Medianomi (AMK)
Koulutusohjelma	Elokuva ja televisio
Suuntautumisvaihtoehto	Käsikirjoittaminen
Ohjaaja	Käsikirjoittamisen tuntiopettaja Jemina Jokisalo
<p>Tämä opinnäytetyö käsittelee realitytoimittajan työnkuvaa ja keskittyy siinä erityisesti haastatteluun. Opinnäytetyö on suunnattu ensisijaisesti aloitteleville realitytoimittajille.</p> <p>Työssä pohditaan syitä sille, miksi realityssa haastatellaan ja mitä erityispiirteitä realityhaastattelussa pitää ottaa huomioon. Haastattelu käydään läpi vaihe vaiheelta käytännön tasolla. Lisäksi tutkimuksessa pyritään selvittämään mitä ongelmia haastattelussa voi ilmetä, ja etsimään niihin ratkaisuja. Työn lopuksi pohditaan, millaisia ominaisuuksia vaaditaan hyvältä realitytoimittajalta.</p> <p>Opinnäytetyö on toteutettu pääosin alalla tällä hetkellä työskentelevien toimittajien teema-haastatteluilla. Haastatteluja on käytetty sekä tiedonlähteinä että aineistona, jota on analysoitu teemoitellen.</p> <p>Tutkimuksessa käy ilmi, että realitytoimittajan työnkuva on laaja ja se vaihtelee tuotannon ja työryhmän mukaan. Haastattelussa toimitaan aina haastateltavan ihmisen ja tilanteen mukaan. Ongelmiin ei ole valmiita ratkaisuja, mutta ratkaisuehdotuksia löytyy. Hyvän realitytoimittajan ominaisuuksista tärkeimpinä pidetään uteliaisuutta ja aitoa kiinnostusta ihmisiä kohtaan.</p>	
Avainsanat	Toimittaja, reality, tosi-tv, haastattelu, haastattelemine

Author Title	Enni Punkkinen An Overview on the Job of a Reality-TV Reporter
Number of Pages Date	39 pages + 1 appendix 3 May 2018
Degree	Bachelor of Arts
Degree Programme	Film and Television
Specialisation option	Screenwriting
Instructor	Jemina Jokisalo, Screenwriting teacher
<p>This Bachelor's thesis studies the job description of a reality-tv reporter, specifically focusing on the main part of it, interviewing. The thesis is mainly targeted at beginner reality-TV reporters.</p> <p>The thesis discusses the reasons why interviews are made use of in the reality-tv, and which are the special characteristics to take into account. The interviewing is covered thoroughly. Also, this thesis seeks to determine the possible problems to come up and to find solutions for them. The final part of this thesis discusses the qualities required of a competent reality-tv reporter.</p> <p>The thesis consists mainly of interviews conducted with the reporters and screenwriters working in the industry at the moment. The interviews have been used as source material and data to be divided and analysed under different themes.</p> <p>The thesis shows that a job description of a reality-tv reporter is comprehensive and always depends on the project in question as well as the team. The chosen working methods depend on the interviewee and the current situation. There are no ready-made solutions for the problems but there are methods to try out. The most important feature required of a competent reality-tv reporter is found to be curiosity and genuine interest in people overall.</p>	
Keywords	Reporter, journalist, reality-tv, interview, interviewing

Sisällys

1	Johdanto	1
2	Toimittaja ja reality-tv	3
2.1	Mitä on reality?	3
2.2	Mitä toimittaja tekee realityssa?	4
3	Haastattelumateriaali realityohjelmissa	6
3.1	Miksi haastatellaan?	6
3.2	Realityhaastattelun erityispiirteet	8
3.3	Erilaiset haastattelut	10
3.4	Onnistunut haastattelu	11
4	Haastattelu käytännössä	13
4.1	Valmistautuminen	13
4.2	Haastattelu ja kysymykset	16
4.3	Luottamus ja turvallinen ilmapiiri	19
4.4	Suhde haastateltaviin	21
4.5	Vaikeat aiheet	22
5	Ongelmia ja ratkaisuehdotuksia	25
5.1	Haastateltavan jännittäminen ja puhumattomuus	25
5.2	Rooli päällä tai valehtelu	27
5.3	Vaikeasti leikattava puhe	29
5.4	Huonot henkilökemiat ja väsymys	30
5.5	Käytännön asiat	32
5.6	Työryhmän sisäiset ongelmat	33
6	Millainen on hyvä realitytoimittaja?	34
7	Yhteenveto	36
	Lähteet	38
	Liitteet	
	Liite 1. Haastattelukysymykset	

1 Johdanto

Realityohjelman osallistuja istuu valmiina penkillä. Minä, toimittaja, istun kuvaajan vieressä. Kamera on paikoillaan, valot kunnossa ja haastattelu voi alkaa. Tarkoitus on haastatella osallistujaa kuvauspäivän tapahtumista.

Hikipisarot nousevat otsalle, ja yhtäkkiä haastateltavan sijaan jäädyn minä. Mitä piti kysyä? Mitä ohjelmaa olinkaan tekemässä? Mikä tämän haastattelun tarkoitus oli? Tuijotan kysymyslistaa ja yritän koota ajatuksiani. Lopulta jännitys häviää ja juttelen haastateltavan kanssa pitkän tovin kaikkea äärimmäisen mielenkiintoista. Hetken päästä tajuan, että yksikään hänen lauseistaan ei ole ollut kokonainen. Palaan alkuun. Haastateltava ei enää jaksa pysyä paikoillaan ja hänen katseensa harhailee. En kehtaa sanoa asiasta enää kolmatta kertaa. Haastateltava väsyä eikä keksi enää sanottavaa. Yritän kysyä häneltä vakavasta aiheesta, ja valitsen sanani väärin. Hän loukkaantuu. Peli on menetetty. Jälkikäteen muistan vielä, että en muistanut kysyä sitä yhtä tärkeää asiaa, joka oli ehdottoman tärkeä saada ohjelmaan mukaan. Leikkauspöydällä huomataan, että ohjelmaa ei mitenkään saada kasaan tuotetusta haastattelumateriaalista.

Edellinen esimerkki olisi pahin painajaiseni toimittajana. Tuskinpa haastattelu koskaan epäonnistuisi noin pahasti, mutta kaikkeen on hyvä varautua. Aloittelevana realitytoimittajana olen monesti toivonut, että olisipa lista, josta voisin tarkistaa millaisiin ongelmiin haastattelussa voi törmätä. Ja ennen kaikkea, miten niitä voi ratkoa?

Tässä opinnäytetyössä tutkin realitytoimittajan työnkuvaa. Mitä realitytoimittaja tekee? Miten realityhaastattelu tapahtuu? Miksi haastatellaan? Työssä keskityn etenkin realitytoimittajan työn kuninkuuslajiin – haastatteluun.

Aluksi opinnäytetyössä määrittelen lyhyesti realityohjelman sekä realitytoimittajan työnkuvan. Luvussa 3 käyn läpi haastattelun yleisesti. Luvussa 4 käyn haastattelun läpi tarkemmin, lähtien valmistautumisesta käytännön haastatteluun, toimittajan ja kuvattavien suhteeseen, ilmapiiriin ja vaikeisiin aiheisiin. Luvussa 5 syvennytään mahdollisiin haastattelussa esiin tuleviin ongelmiin ja ehdotetaan niihin ratkaisuja. Lopuksi työssä pohditaan hyvän realitytoimittajan ominaisuuksia.

Työssä käytin lähteinä pääasiassa teemahaastatteluita. Realityohjelmista tai niiden parissa työskentelevien tekijöiden rooleista ei löydy vielä paljon lähdemateriaalia, jolloin on luonnollista etsiä tietoa suoraan tällä hetkellä alalla työskenteleviltä toimittajilta. Teemahaastattelut toteutettiin kasvokkain. Pohjana käytin kaikille samaa kysymyspohjaa, josta haastattelutilanteessa kuitenkin saatoin poiketa paljonkin. Haastatteluja on käytetty sekä tiedonlähteinä että aineistona, jota on analysoitu teemoitellen.

Käytän opinnäytetyössä jonkin verran myös keräämääni tietoa toimittajana tv-ohjelmissa *Kenen kotona?* ja *Tosimiehet* sekä muissa rooleissa muun muassa ohjelmissa *Maajussille Morsian*, *Himavisa* ja *Ensitreffit Alttarilla*.

Opinnäytetyö on suunnattu ensisijaisesti aloittelevalle realitytoimittajalle. Lisäksi toivon, että myös jo aloitteluvaiheen läpikäyneet realitytoimittajat voisivat löytää opinnäytetyöstä uusia vinkkejä ja ideoita omaan työhönsä. Toimittajan työ on monesti yksinäistä, eikä kollegan työtä pääse seuraamaan ja työtapoja vertailemaan.

Haastateltaviksi valitsin alalla tällä hetkellä työskenteleviä toimittajia ja käsikirjoittajia, niin että kokemuspintaa erilaisista realityohjelmista olisi mahdollisimman laajasti:

Helena Mustonen, toimittaja, käsikirjoittaja ja ohjaaja. Lisäksi työskennellyt aiemmin kirjoittavana toimittajana. Tällä hetkellä Mustonen tekee pääasiassa viihdettä ja realitya televisioon. Työskennellyt esimerkiksi ohjelmissa *Duudsonit tuli taloon*, *Temptation Island Suomi*, *Ensitreffit Alttarilla*, *Mökkireissu*, *Anssi Kela* ja *Isot biisit* sekä *Tanssii Tähtien Kanssa*.

Anne Puolanne, toimittaja ja käsikirjoittaja. Aikaisempia tuotantoja muun muassa *Matkaoppaat*, *Koko Suomi leipoo*, *Hottikset*, *Miksun baari*, *Himavisa*, *Ensitreffit Alttarilla*, *1001 Rikua*, *Sääntö-Suomi* ja *Kummalliset kammot*.

Lauri Saarilehto, toimittaja. Päätyönään syvähaastattelee kulttuurin ja urheilun alan ihmisiä podcastiinsa *Cafe Lanzaroteen*. Lisäksi tekee voice overeita televisioon sekä realitytoimittajan töitä. Realitytoimittajana Lauri on työskennellyt vuodesta 2008, muun muassa ohjelmissa *MasterChef Suomi*, *Riisutut*, *Suomen huippumalli haussa*, *Maajussille morsian*, *Ummikot ulkomailla* sekä *Sinkkulaiva*.

Marjatta Sipponen, toimittaja ja käsikirjoittaja. Työskennellyt televisiossa vuodesta 2009, muun muassa seuraavissa tuotannoissa: *Suomen Pelkokerroin, Katkollen, Kasarmi, Maajussille morsian, Temptation Island Suomi, Ensitreffit Alttarilla ja Elossa 24.*

2 Toimittaja ja reality-tv

2.1 Mitä on reality?

Reality on laaja genre, johon voi laskea kuuluvaksi ohjelmia laidasta laitaan: kokki-ohjelmat, laihdutusohjelmat, erilaiset kilpailurealityt, laulukilpailut, piilokamerat, seuranta-realityt, docusoapit, lifestyle-ohjelmat, rakkaus- ja parinhaku-ohjelmat, ammattilaisrealityt, musiikki-ohjelmat, matkailuohjelmat... lista on pitkä ja monipuolinen.

Nicola Lees määrittelee realityn ytimekkäästi. Hänen mukaansa reality-ohjelma on vahvasti ”muunneltu” tai muovattu viihde-ohjelma, jonka esiintyjät ovat tavallisia ihmisiä, usein epätavallisissa tilanteissa. Yhdysvalloissa termi reality on laajentunut niin, että sitä saatetaan käyttää mistä tahansa, mikä ei ole puhtaasti käsikirjoitettua eikä puhtaasti dokumentaarista materiaalia. (Lees, 2010, 318.)

Glen Creeberin mukaan reality terminä yhdistetään yleensä ohjelmiin, joista löytyy viih-teellisiä ja ei-fiktiivisiä piirteitä. Yhtä yleispätevää määritelmää ei ole. Sen sijaan että määrittelyn vaikeutta pidettäisiin ongelmana, se on itseasiassa iso osa realityn viehätystyä. (Creeber 2008, 136) Reality on monipuolinen genre, joka todennäköisesti tarjoaa jokaiselle jotakin.

Vuonna 2015 Suomen televisiotarjonnasta suurin yksittäisen ohjelmatyyppin osuus, 26 prosenttia oli realitya. Jo vuonna 2015 reality oli kasvattanut osuuttaan sitä edellisestä vuodesta kaksi prosenttiyksikköä. (Liikenne- ja viestintäministeriö 2015). Mitään muuta ohjelmatyyppiä ei ole tarjolla Suomen televisiossa yhtä paljon. Realityn suosio on siis korkealla, ja tuskin on siitä mihinkään laskemassa.

2.2 Mitä toimittaja tekee realityssa?

Realitytoimittajan pääasiallinen tehtävä on haastatella ohjelman osallistujia. Toimittaja on usein kuvauksissa paikan päällä, huolehtii siitä, että kuvattava materiaali on kelvollista ja sitä on tarpeeksi muodostamaan tarina, josta syntyy tv-ohjelma.

Toimittajan tarkempi työnkuva vaihtelee suuresti sen mukaan, millainen muu tiimi hänen ympärillään on. Onko paikalla käsikirjoittaja, ohjaaja, kuvaussihteeri? Mahdollisesti tuotannon ihmisiä? Lisäksi toimittajan, ohjaajan ja käsikirjoittajan työt menevät monesti osittain päällekkäin.

Ne on työtehtävinä sellaisia, et kun sä oot tehnyt toimittajan töitä, se on ratkaisevan tärkeää kun sä oot käsikirjoittaja. Tai toisin päin. Tai ohjaaja. Että sä ymmärrät ne kaikki realiteetit kentällä ja sitten taas kentällä ymmärrät ne käsikirjoitukselliset asiat, niinkun tietysti, jos ohjaajana on, niin koko paletin pyörytys. (Mustonen, haastattelu 2018.)

Kaikki haastateltavat kokivat, että toimittaja kuuluu ehdottomasti sisältöpuolen ydintimiin ohjaajan ja käsikirjoittajan kanssa. Monesti realitytoimittaja käännetään englanninkieliseksi nimikkeeksi *reporter*, mutta Mustosen (haastattelu 2018) mielestä siihen on parempikin vaihtoehto. ”*Story producer* on mun mielestä tosi hyvä realitytoimittajan nimike”. Vapaasti suomennettuna, toimittaja siis tuottaa tarinan kentällä. Mutta miten sisältöä tuotetaan?

Käsikirjoittaja Outi Keskevaarin mukaan realityohjelman käsikirjoituksella luodaan ennen kaikkea tilanteita, joilla pyritään saamaan ohjelman osallistujista tunteita irti. (Kaakko 2017, Aamulehti)

Realityohjelman käsikirjoittaminen voidaan jakaa kolmeen eri vaiheeseen: ennakkosuunnittelu-, tuotanto-, ja jälkityövaiheeseen. Ennakkosuunnittelussa ideoidaan alustavasti tulevan tuotantokauden sisältö ja kirjoitetaan käsikirjoitukset. Mietitään, millaisiin tilanteisiin osallistujat asetetaan. Tuotanto- eli kuvausvaiheessa käsikirjoitukset toimivat ikään kuin ”muistilappuina”, joita ei voi kuitenkaan orjallisesti seurata. Kuvausvaiheessa käsikirjoittaminen on käytännössä muuttuviin tilanteisiin reagoimista. Jälkituotannossa käsikirjoittaja raakaleikkaa materiaalin ja sitä kautta rakentaa tarinan kuvattun materiaalin pohjalta. (Teittinen 2013, 20–24)

Jos ohjelmassa on toimittaja, on hän se ihminen, joka on mukana kuvauksissa eli kentällä paikan päällä. Käsikirjoittaja saattaa kuvausten aikana pysyä toimistolla suunnittelemassa tulevaa tai tekemässä jälkityötä jo kuvatun materiaalin kanssa. Väittäisin, että kuvausvaiheessa käsikirjoitusta toteuttaa suurilta osin toimittaja, etenkin, jos käsikirjoittaja ei ole paikan päällä.

Toimittaja joko toteuttaa käsikirjoitusta, tai sitten se luo sitä. Siellä (käsikirjoituksessa) voi olla tosi isot aukot sille, missä on toimittajan tehtävä löytää se tarina. Mun mielestä toimittajan ja käsikirjoittajan roolit kulkee ihan käsi kädessä. (Sipponen, haastattelu 2018.)

Kaikkein yksinkertaisimmillaan toimittaja haastattelee ohjelman osallistujia ja raportoi päivän kulusta ohjaajalle tai käsikirjoittajalle. Eng-tuotannosta puhuttaessa toimittaja toimii omassa ryhmässään myös kenttäohjaajana. (Puolanne, haastattelu 2018.)

Eng on lyhenne englannin kielen sanoista *Electronic News Gathering*, joka voidaan suomentaa sähköiseksi tiedonkeruuksi. Termi tulee alun perin uutiskuvaamisessa käytetystä pienestä, nopeasti ja helposti paikasta toiseen liikkuvasta kuvausryhmästä. (Stuart, 2004:220 Höckertin 2011, 17 mukaan.) Realitykuvauksissa engiin kuuluu yleisimmin toimittaja, kuvaaja ja äänittäjä. Suuremmissa tuotannoissa mahdollisesti myös kuvaussihteeri (Höckert 2011, 17). Kenttäohjaajana toimittajalla on isompi vastuu sisällöstä ja hän ohjaa engiään sekä kuvattavia (Mustonen, haastattelu 2018).

Toimittaja toimii monesti välikätenä tuotannon ja kuvattavien välillä, sopii aikatauluja ja on ohjelman osallistujiin etukäteen yhteyksissä. Kuvattavat monesti nojaavat toimittajaan käytännön asioissakin, sillä hän on heidän kanssaan kaikkein konkreettisimmin tekemisissä. (Saarilehto, haastattelu 2018.)

Toimittajan työtehtäviin voi lisäksi kuulua ottaa allekirjoitukset tarvittaviin kuvauslupiin ja huolehtia joistain tuotannollisista asioista kuvauksissa, toimia kuskina ja vaikkapa kantaa tavaroita. Puolanne tiivistäisi toimittajan roolin jollain tavalla asiakaspalveluksi. Toimittaja on useimmiten kasvot tuotantoyhtiölle. (Puolanne, haastattelu 2018.) Toimittaja on monesti myös ihminen, joka pitää huolen, että aikataulussa pysytään. Sitä kautta vastuuseen voi kuulua sekin, että huolehditaan tiimin lounastauoista. ”Jos me oltais vedetty joku keikka silleen, että me ei oltais syöty mitään, ja siitä tulisi mielipaha, niin kyllä mä luulen, että se muhun kohdistuisi”. (Saarilehto, haastattelu 2018.)

Tietyllä tapaa toimittajan velvollisuus, hyvin häilyvästi, on huolehtia sen kokonaisuuden toimivuudesta sen ohjaajan vastuualueen rajalle asti ja huolehtia, että ihmisillä on hyvä (Saarilehto, haastattelu 2018).

Mustonen (haastattelu 2018) kokee, että toimittajan työnkuva on muuttunut siitä, kun hän on aloittanut alalla. Nykyään toimittajan oletetaan monessa paikassa tekevän paljon enemmän kuin toimittajan työtehtäviin kuuluu. Tällä Mustonen viittaa etenkin kuvaussihteerin töihin. Joissain tapauksissa Puolanne (haastattelu 2018) kokee tuplaroolit positiivisinkin. Joskus hän toimittajana tekee myös tuotantopuolen asioita, järjestää kuvaukset ja kuvauspaikan. ”Silloin se voi olla helpotuskin, kun on ainoa yhteyshenkilö, niin asiat sujuvat sutjakammin.” (Puolanne, haastattelu 2018.)

3 Haastattelumateriaali realityohjelmissa

3.1 Miksi haastatellaan?

Perinteisesti niin kirjoitetussa kuin näytellyssäkin draamassa henkilön yksinpuhelua on käytetty hänen salaisuuksiensa, ajatustensa ja aitojen tunteidensa paljastamiseen. Reality-tv on keksinyt koko ajatuksen uudestaan. Aslama ja Pantti esittävät artikkelissaan väitteen, että ”yksinpuhelu” on koko realityn ydin, sillä siinä ihminen on aidoimmillaan ja päästää tunteensa vapaasti ulos. Reality on genrenä äärimmäisen laaja, mutta se tuntuu aina keskittyvän aitoon tunteeseen. (Aslama & Pantti 2006, 168–175.)

Kaikki haastateltavista kokivat, että haastattelu, tai ”yksinpuhelu”, on realityohjelman ydin, jota ilman ohjelmaa ei voi tehdä. Haastattelun kautta päästään kuulemaan se, mitä kuva ei voi kertoa, ja näyttämään ne tunteet, joita muiden edessä ei välttämättä näytetä. Miltä joku tuntui, näytti, mikä oli oma olotila? Miksi teit tällaisen ratkaisun? Mitä ajatuksia pyöri päässä? Onko jokin ristiriidassa kuvan kanssa? Puhuttiinko totta? Saarilehto (haastattelu 2018) havainnollistaa haastattelun merkitystä esimerkiksi MasterChef Suomesta:

Kuvan kanssa sä voit nähdä että nyt se tekee risottoa. Ja sä voit nähdä, että se onnistuu ihan helvetin hyvin, et siitä tuli tosi hyvännäköinen. Ja äänen kanssa sä voit rakentaa siihen dramatiikan sillä tavoin musiikin avulla, että sä voit viime hetkelle editoida tikittävää kelloa tekemään siitä äärimmäisen dramaattisen ja siinä mielessä tosi monipuolisen. Mutta se että se toimittaja tuo siihen sen yhden ulottuvuuden, että kaikista maailman ruuista miksi risotto? Miksi ei joku muu? Ja siinä kohtaa, kun sulla oli kaksi minuuttia jäljellä ja sä paistoit niitä sienä, et kun

sä näytit rauhalliselta, niin olitsä rauhallinen? Aika oli jäämässä auttamatta vähiin, sillä tavoin et ne sienet pitäisi saada mukaan tähän safkaan, että mä oisin ollut aivan paniikissa. Miksi sä olit ku viilipyty? (Saarilehto, haastattelu 2018.)

Elossa 24 -ohjelmassa oli kohta, jossa seurattiin aivokirurgia tekemässä leikkausta. Haastattelussa kirurgi selitti, miksi hän nauttii työstään:

Ja se selittää, että se on vähän ku sukeltamista. Et kun se katsoo mikroskoopilla sinne aivojen sisään, ja sieltä avautuu upeita maisemia... Että se on mieletön maailma mikä siellä on sisällä. Niin silloin sä katot sitä ihan eri tavalla kuin et jos sä kattoisit vaan, et joku leikkaussali ja tässä tehdään jotain leikkausta. Niin yhtäkkiä ne samat kuvat, mistä sä ehkä eka katot, että yök, verta ja aivoja, niin sit on silleen et niin joo, totta. Että onhan toi aika upean näköinen. (Sipponen, haastattelu 2018.)

Reality on nopeaa kerrontaa, ja haastattelut ovat hyvä tapa päästä pikaisesti asian ytimeen (Sipponen, haastattelu 2018). Niiden avulla voi helpoiten ja usein parhaiten tiivistää ne tarinat, jotka halutaan kertoa. Jos kohtauksesta ei ole olemassa erillisiä haastatteluita, vie koko tapahtuman ja ihmisen tunneskaala läpikäyminen äärimmäisen paljon aikaa. Mutta haastattelu tiivistää sen. (Mustonen, haastattelu 2018.)

Toisaalta on paljon hyviä realityohjelmia, joissa ei ole käytetty niin paljon haastattelua. Se riippuu täysin ohjelmasta, jota ollaan tekemässä. (Mustonen, haastattelu 2018). Saarilehto kokee, että on toimittajana jollain tavalla jäävi vastaamaan kysymykseen haastattelujen tärkeydestä:

Jos sä kysyt asiaa sellaiselta ohjaajalta, jolla on kuvaajan tausta, niin sen mielestä haastattelun merkitys on hirvittävän paljon vähäisempi, kuin se että toimittaja-taustainen ihminen sanoo, että se ratkaisee kaiken, ei ole ohjelmaa ilman haastattelua (Saarilehto, haastattelu 2018).

Joissain formaateissa haastatteluja voidaan käyttää voice overeina, selostajina tarinalle. Niitä varten osallistujat kertovat tapahtumista kliinisesti, ilman syvempää pohdintaa. (Saarilehto, haastattelu 2018.)

Joskus haastattelulla voidaan paikata puuttuvaa kuvamateriaalia. Se on kuitenkin äärimmäisen harvinaista. ”Voi olla että aika on kullannut muistot, mut sanoisin, että on se enemmän poikkeus kuin sääntö.” (Saarilehto, haastattelu 2018.)

Puolanteella (haastattelu 2018) on kokemusta haastattelusta paikkauksena. Sarjassa *Matkaoppaat* kuvausryhmä ei päässyt sairaalan sisälle kuvaamaan sinne joutunutta matkalaista. Matkaoppaan jälkeenpäin kuvatus haastattelun kautta tilanteesta saatiin

tarpeeksi materiaalia ja kohtausta, vaikka sairaalan ovet kuvausryhmälle sulkeutuivatkin. Toisessa tuotannossa ohjelman osallistujille annettiin kamera käyttöönsä kostean bileillan ajaksi. Kuten arvata saattaa, kuvattu materiaali ei ollut tarpeeksi laadukasta eikä sitä ollut tarpeeksi selittämään illan tapahtumia. Aamulla kuvausryhmän saapuessa osallistujat viittasivat puheessaan jatkuvasti edellisillan tapahtumiin, joten ne oli jotenkin katsojille selitettävä. Lyhyillä, epämääräisilläkin kuvapätkillä ja paikkaavilla haastatteluilla saatiin ohjelmaan loppujen lopuksi todella herkullista kuvamateriaalia. (Puolanne, haastattelu 2018.)

Mustonen (haastattelu, 2018) kertoo, että monissa tuotannoissa joissa hän on ollut mukana, on suunnitteluvaiheessa mietitty, voisiko ohjelmaa tehdä ilman haastatteluja. Voisiko tarinan kertoa jollain toisella, uudella tavalla? Aina on kuitenkin päädytty siihen, että haastatteluja tarvitaan: ”Koska muuten sä et pysty kiteyttämään ja pysty pääsemään siihen ihmisen tunteeseen niin syvällisesti, kuin haastatteluilla”. (Mustonen, haastattelu 2018.)

3.2 Realityhaastattelun erityispiirteet

Sanotaan, että realityhaastattelussa haastateltava täytyy ”opettaa puhumaan”. Toimittaja kyselee haastateltavalta kysymyksiä, mutta toimittajan osuus leikataan lopullisesta tuotoksesta pois. Jo se asettaa tiettyjä vaatimuksia haastateltavan vastauksille.

Kokonaiset lauseet ovat sellainen asia, joka yleensä opetetaan haastateltavalle ensimmäisenä. Kerrottakoon yksinkertainen erimerkki. Toimittaja kysyy haastateltavalta tämän lempiväriä, johon haastateltava vastaa ”punainen”. Sana ”punainen” yksistään ei kerro mitään siitä, mihin kyseinen väri liittyy. Vastauksesi tarvitaan kokonainen lause ”minun lempiväriini on punainen”, jolloin katsoja ymmärtää, mitä haastateltava punaisella on tarkoittanut.

On toki formaatteja, joissa lauseiden ei välttämättä tarvitse olla kokonaisia. *Himavisassa* toimittajan kysymykset ja kommentit kyllä leikattiin pois, mutta niiden tilalle lisättiin voice overina vastaavat. Myös ohjelmassa *Arvostelee mun illallinen Suomi* on käytetty samaa tapaa. Väittäisin, että tällaiset formaatit ovat kuitenkin pienessä vähemmistössä.

Realityhaastattelussa tulee ottaa huomioon kaikki, mikä kuvassa näkyy ja mikä äänessä kuuluu. Katsekontaktin pitäisi pysyä suurin piirtein samassa kohtaa ja ihmisen paikoillaan. Jos haastateltava on kipeä, näkyy se heti ruudussa ja pahimmillaan kuuluukin yskimisen muodossa. Realityhaastattelua ei voi tehdä missä vaan, vaan aina pitää ottaa huomioon taustääännet ja se mitä taustalla näkyy. (Puolanne, haastattelu 2018.)

Haastattelussa käydään läpi menneitä tai joskus tuleviakin tapahtumia, mutta ne saataan leikata ihan eri kohtaan ohjelmaa. Väärä aikamuoto väärässä kohtaa voi kuulostaa oudolta. Sipposen kokemuksen mukaan aikamuotoja ei kuitenkaan enää juurikaan mietitä, ne tehdään yleensä joka tapauksessa imperfektissä. Tärkeintä aikamuodoissa on se, että ne pysyvät samana, että ei pompita aikamuodoista toiseen. (Sipponen, haastattelu 2018.)

Puolanne on samaa mieltä. Katsojat eivät ole tyhmiä, vaan he ovat nykyään hyvinkin valveutuneita siitä, miten haastatteluita tehdään. Puolanne itse toivoisi, että haastattelut tehtäisiin mahdollisimman lähellä sitä todellista hetkeä. (Puolanne, haastattelu 2018.)

On määränsä minkä verran katsojaakin voi, ei nyt huijata, mutta tavallaan minkä verran kannattaisi vähän miettiä, että kun jaksossa mennään jo illan puolelle, ja edelleen käytetään sitä samaa haastattelua sama paita päällä ja sama kuvakulma, niin ei se ole enää uskottavaa (Puolanne, haastattelu 2018).

Lehtihaastattelusta puhuttaessa, on haastattelutilanteessa parhaimmillaan vain haastattelija ja haastateltava sekä nauhuri, ehkä still-kuvaaja. Tv-kuvauksissa tekniikkaa ja tiimiä on aika paljon enemmän. Siksi realityhaastattelu on kalliimpi, joten työskentelyn pitää olla tehokkaampaa. (Puolanne, haastattelu 2018.) Kiire määrittääkin monesti realitykuvauksia.

Samat lainalaisuudet, jotka pätevät uutistoimittajana, eivät päde realitytoimittajan työhön. Aikanaan koulussa uutistoimittajaksi opiskellessaan Sipponen oppi tiettyjä asioita, joita ei saa tehdä haastattelussa. Realitykuvauksissa hän on kuitenkin huomannut, että monesti ne ”huonoiksi todetut tavat” toimivatkin erittäin hyvin. (Sipponen, haastattelu 2018.)

3.3 Erilaiset haastattelut

Toimittajan pitää olla aivan eri tavalla hereillä rakkausohjelman haastattelussa kuin sisustusohjelmaa tehdessään. Kyseltävien asioiden merkitys on haastateltaville aivan toinen. Molempiin ohjelmiin täytyy tehdä hyviä haastatteluita, mutta keinot ovat vähän erilaiset. Tunnelma on erilainen, ja luottamuksen pitää olla vahvempi silloin kun kysytään rakkauselämästä, kuin jos aiheena ovat sisustustuolit. (Mustonen, haastattelu 2018.)

Toisaalta haastattelut voivat olla hyvin samantapaisiakin teknisesti. Jos tehdään vaikka haastattelua odotuksista ennen jotain tapahtumaa, ei sillä ole suurta väliä, onko haastateltava menossa iltanuotiolle vai kystanpoistoon. (Sipponen, haastattelu 2018.)

Kaikki haastattelut yhden ohjelman sisällä eivät ole samanlaisia, vaan on eri haastattelutyyppisiä. *Syvähaastattelut* tehdään rauhassa, puhutaan ajan kanssa asioista. Syvähaastattelut ovat taustoittavia ja syventäviä. Lisäksi monesti niissä käydään läpi kerrottavista asioista, kuten ”kun me oltiin syöty, lähdettiin kauppaan...”. *Pystärit* eli pystyhaastattelut tehdään nimensä mukaisesti monesti seisten. Pystäreissä saadaan talteen ennako-odotukset juuri ennen tapahtumaa ja reaktiot heti tapahtuman jälkeen. Ylipäättään pystyhaastattelut ovat kommentoivia ja lyhyitä. Lisäksi pystyhaastatteluista voitaisiin erotella vielä *tilannehaastattelut*. Tilannehaastatteluissa ollaan entistä syvemmällä kiinni itse toiminnassa. Niissä pyritään lähinnä saamaan kommentit siihen, mitä tässä juuri nyt tapahtuu tai mitä te tässä teette. (Mustonen, haastattelu 2018.) Sipponen (haastattelu, 2018) jakaisi syvähaastattelut vielä muutamaan eri kategoriaan, kuten profiili- ja asiantuntijahaastatteluihin.

Kun halutaan saada nauhalle aidot reaktiot ja tunteet – pelot, innostuneisuus, odotukset, kannattaa ne ottaa pystyhaastatteluna heti tilanteessa. Vaikka haastattelu olisi vain kaksi lausetta. Jos ihminen kokee jonkun itselleen aidosti ison jutun, ei tunteita voi jälkikäteen enää toistaa. ”Jos ihminen on just hypännyt benjin, niin sillä on ne kaikki hiki-karpalot otsalla ja se puuskuttaa vielä ja se itkee tai nauraa tai se vaan halailee, se tärisee.” Syvähaastattelussa voidaan tilanne sitten perata läpi vaihe vaiheelta. Nopeassa pystäriässä ei voi kysyä osallistujan lapsettomuudesta, muuten kuin ehkä jollain tavalla kepeämmin tai pinnallisemmin. ”Että miltä nyt tuntuu, ku tuossa on tuo lastenvaatekauppa vieressä, et onko tää vähän inhottavaa...?” Syvähaastatteluissa voidaan mennä sitten niihin lapsettomuushoitoihin. (Puolanne, haastattelu 2018.)

Jos formaatti on tiukka, voi yksi haastattelu olla käytettävää materiaalia vain yhteen hetkeen. Silloin kannattaa miettiä tarkkaan, mitä kysyy milloinkin, ettei tuhlaa turhaan aikaa. (Puolanne, haastattelu 2018.)

Yleisimpiä haastatteluja ovat yksittäishaastattelut, mutta myös pari- ja ryhmähaastatteluja tehdään. Yhdellä kameralla kuvattu ryhmähaastattelu on yleensä lyhyt. Ravintolailallisen jälkeen viisihenkinen perhe seisoo kuvassa, ja yksi heistä sanoo: ”hyvänmaukuista oli!” Yksi kommentoi jotakin ja toinen ehkä reagoi siihen. Edellä kerrottu esimerkki voi hyvinkin riittää. Parihaastatteluja Puolanne on tehnyt paljon. Hankalaa parihaastattelussa voi olla se, että kuvattavien pitäisi osata antaa toisilleen tilaa vastata. Toisaalta parihaastattelusta voi tulla ihan oma kohtauksensakin, jos vaikkapa pariskunta alkaa pusutella kesken kaiken. Yhteishaastattelu voi olla hyvä tehokeino ”loppufiilistelyksi”, etenkin pariskuntatarinoissa. (Puolanne, haastattelu 2018.)

Loppujen lopuksi suurin ero haastatteluissa on se, tehdäänkö ne vain tämän yhden ainoan kerran vai jatketaanko saman ihmisen kanssa esimerkiksi useita kuukausia. Pitkään haastatteluja tehdessä alkaa ihmisestä löytyä ihan eri tasoja. (Sipponen, haastattelu 2018.)

3.4 Onnistunut haastattelu

Ensiarvoisen tärkeää on, että haastattelusta tulee materiaalia ohjelmaan, toisin sanoen ”käyttistä”. Lauseet puhutaan loppuun saakka ja ne aloitetaan kokonaisina. Lauseiden tulee olla editissä leikattavia – ei liian pitkiä, ei liian lyhyitä. (Sipponen, haastattelu 2018.)

Käytännön tasolla hyviä vastauksia ovat yleensä konkreettiset asiat (Sipponen, haastattelu 2018). ”Puhuimme syvällisiä” ei ole yhtä kiinnostava vastaus kuin ”puhuimme lapsuudestani ja perheestäni”. Ja ”countrymusiikki ja rockabilly ovat lähellä sydäntäni” kertoo ihmisestä paljon enemmän kuin ”tykkään monenlaisesta musiikista”.

Hyvän haastattelun jälkeen toimittajalle jää olo, että haastateltava on ollut auki ja on kertonut avoimesti ajatuksistaan, tuntemuksistaan ja tapahtumista. Mustonen korostaa kahta ensimmäistä, sillä kuva yleensä kertoo tapahtumat. Mielellään toimittajalle on

myös jäänyt haastattelun jälkeen pari todella hyvää käyttislausetta. (Mustonen, haastattelu 2018.)

Saarilehto (haastattelu 2018) kokee, että hänelle parhaimpia ja antoisimpia haastatteluja ovat olleet ne, joissa haastateltava kesken vastaamisen tajuaa jotakin uutta. Kun haastateltava alkaa vastata, hän ei itsekään tiedä mikä lopullinen vastaus tulee olemaan:

Että joutuu tekemään sen konkreettisen asian puntaroinnin, analysoinnin ja sen ruumiillistamisen livenä, että se tapahtuu siinä. Jolloin mikrofonin, sinä ja minä jäävät kaikki toisarvoisiksi. Se on intensiivistä... Se on aitoa. Toi on pitkälti sitä mitä mä haen. (Saarilehto, haastattelu 2018.)

Toisaalta Saarilehto (haastattelu 2018) huomauttaa, että hän saattaa jollain tavalla edustaa marginaalia tässä. Hän kokee, että mitä syvemmälle haastateltava sukeltaa kysymyksen maailmaan, sitä parempi on vastaus. Puhtaasti realitykulman huomioon ottaen hyvässä vastauksessa keskeistä on se, että vastaus jo itsessään avaa sitä mistä puhutaan. Tähän tähdätään kokonaisilla lauseilla. Tärkeää on myös, että aihe josta puhutaan, on jollain tavalla sidoksissa kuvattuun materiaaliin. On äärimmäisen hukan heitettyä aikaa tehdä loistava haastattelu asiasta tai hetkestä, jota ei ole kameralta. Sillä ei ole mitään virkaa. (Saarilehto, haastattelu 2018.)

Hyvä haastattelu ei missään nimessä aina edusta toimittajan mielipiteitä. Sipponen korostaa, että haastattelu voi olla hyvä, vaikka haastateltava sanoisi jotain aivan kamottavaa. Ohjelman kannalta vastaus voi olla täydellinen. (Sipponen, haastattelu 2018.)

Yllättävää kyllä, hyvä haastattelu ei välttämättä vaadi edes sanoja. Sipponen muistelee nähneensä *Viidakon tähtösissä* haastattelupätkiä, joissa ei sanottu mitään. Saattoi olla väläyksiä, joissa joku kiljaisee tai huitoo ötökkää tai tekee voitontuuletuksia. Tärkeintä haastattelussa ei välttämättä ole vain se, mitä joku sanoo vaan miten: millaista äänenpainoa ja ilmeitä hän käyttää, missä kohtaa hän hengittää. Nämä voivat yksittäisessä vastauksessa nousta isoon osaan. (Sipponen, haastattelu 2018.)

Kaikki haastatellut korostavat, että hyvän haastattelun päätyttyä on sekä haastattelijalla että haastateltavalla hyvä tunnelma. ”Osallistujalle jää sellainen olo, että hän sai sanottua mitä halusi ja juuri niin kuin halusi. Että päällimmäinen olotila on, että hän onnistui.” (Sipponen, haastattelu 2018.)

4 Haastattelu käytännössä

4.1 Valmistautuminen

Valmistautuminen haastatteluun lähtee jo ennen kuin tuotanto alkaa. Ehdottoman tärkeää on ensin hahmottaa, millainen ohjelma on kyseessä. Mitä halutaan sanoa, mikä on punainen lanka? Mitä haastateltavista halutaan? Onko haastateltavien tehtävä kuljettaa tarinaa, vai onko sarjassa voice over erikseen? Mistä jännite ohjelmaan syntyy? Millainen olisi täydellinen jakso? Näiden kysymysten kautta hahmottaa, millaista ruutua toimittajalta tilattu palanen, haastattelu, tulee täyttämään. Tämä helpottaa haastattelijan työtä äärimmäisen paljon. Haastattelijan ei tarvitse tukeutua pelkästään mahdolliseen valmiiseen kysymyslistaan, vaan hän voi itse keksiä kysymyksiä tilanteessa. (Saarilehto, haastattelu 2018.)

Lisäksi kannattaa käydä ohjaajan tai käsikirjoittajan kanssa läpi, mitkä kysymykset ovat ehdottoman tärkeitä, joita ei missään tapauksessa saa jättää kysymättä. Onko tiettyjä lauseita, jotka on pakko saada kameralle? Joskus aika on kortilla ja kysymyksiä tulee karsia lennosta. Toimittajan täytyy hahmottaa kysymysten merkityksellisyys ja vastausten funktio, jotta hän voi tehdä näitä päätöksiä. (Saarilehto, haastattelu 2018.)

Joskus toimittaja tulee tekemään vain yhden päiväkeikan, mahdollisesti jopa kesken tuotannon. Silloin valmistautuminen ja ohjaajan tai käsikirjoittajan briiffi, eli tilanteen suullinen läpikäynti etukäteen on äärimmäisen tärkeä. (Puolanne, haastattelu 2018.) Luonnollisestikin käsikirjoituksen lukeminen on avainasemassa. Lisäisin myös huomion, että jos ohjelmasta on olemassa aikaisempia kausia tai alkuperäisiä jaksoja, voi jo yhden jakson katsominen selkeyttää huomattavasti toimittajan työtä, kun hahmottaa kokonaisuuden ja rakenteen.

Mustonen valmistautuu haastatteluun ennen kaikkea tutustumalla kuvattaviin. Mitä tämä osallistuja on tehnyt ohjelmassa ja mikä on hänen kaarensa? Taustojen pitää olla hallussa. (Mustonen, haastattelu 2018.) Mitä tässä kyseisessä haastateltavassa on ollut sellaista, mihin pitäisi kiinnittää huomiota, mikä on ollut poikkeuksellista ja huomionarvoista? (Saarilehto, haastattelu 2018).

Jos osallistujia on kuvattu aiemmin, selvitetään, milloin heitä on viimeksi haastateltu ja mitä kaikkea sen jälkeen on tapahtunut. Mitkä ovat asioita, joista tulisi puhua? Onko käsikirjoittajalla jo selkeitä, konkreettisia ajatuksia siitä, mitä juuri nyt haetaan? Onko joku tietty kohta, johon tarvitaan nämä kysymykset ja nämä vastaukset? (Sipponen, haastattelu 2018.)

Temptation Island Suomessa toimittajat työskentelivät työvuoroissa. Sama toimittaja ei haastatellut aina samoja ihmisiä vaan niitä, jotka sattuvat siinä vuorossa tulemaan vastaan. Taustojen hahmottamiseksi suuressa osassa olivat raportit sekä muiden toimittajien kanssa keskustelu, jotta toimittaja voi jatkaa siitä mihin edellinen on jäänyt. (Mustonen, haastattelu 2018.)

On tuotantoja, joissa toimittaja saa käteensä valmiin kysymyslistan jonka pohjalta lähteä haastatteluun. Joskus hän keksii kysymykset itse päivän tapahtumien pohjalta. Seurantatyyppisessä realityssa päivän tapahtumat määräävät, mitä haastattelussa kysytään. ”Silloin päivän aikana pitää olla skarpina, ja tarvittaessa kirjoittaa mahdollisia kysymyksiä muistiin.” (Puolanne, haastattelu 2018.)

Kokemuksen myötä tekemiseen tulee varmuus. Mustonen (haastattelu, 2018) seuraa tarkasti päivän tapahtumia ja painaa mieleensä tärkeimmät jutut. Valmiita kysymyksiä hän ei yleensä itselleen kirjoita. Harvoin käy niin, että jäisi kysymättä se tarinan kannalta oikeasti merkittävä asia, ”koska mitä ihmettä sä sitten oot kysynyt?”. Mustonen kuitenkin korostaa, että etenkin aloittelijan kannattaa todennäköisesti kirjoittaa asiat muistiin. (Mustonen, haastattelu 2018.)

Varsinaisen haastattelun alkaessa on kyse enää yksityiskohdista. Puhelimen tulee olla äännettömällä, ja kaikki välttämättömät tykötarpeet löytyvät käden ulottuvilta. Jos haastattelu tulee olemaan pitkä, kannattaa tarjolla olla vettä sekä haastattelijalle että haastateltavalle. Haastatteluun tulee valmistautua niin, että mikä tahansa pakottava tarve joka voisi haastattelun keskeyttää, on hoidettu alta pois. (Saarilehto, haastattelu 2018.)

Minimoi sellaiset asiat, jotka voisi tehdä susta sitä haastattelua tärkeämpää. -- Että sulla on esimerkiksi kynä siinä hollilla, että jos yhtäkkiä tulee jotain sellaista mikä pitää ehdottomasti muistaa, merkitä ylös, niin sä et keskeytä, pirstaloi sitä tunnelmaa, tuhoa sitä mitä on olemassa, et koska ”anteeksi, nyt mä meen hakee kynän”. (Saarilehto, haastattelu 2018.)

Tiivistäisin tarvittavat tarvikkeet kynään, kirjoituslustaan ja paperiin tai muistivihkoon, vesipulloon sekä mahdolliseen kysymyslistaan tai käsikirjoitukseen. Myös kello on hyvä olla, jotta ajan kulumista voi huomaamattomasti seurata.

Haastateltava huomioidaan ja valmistellaan haastatteluun, mitä ikinä se kenenkin kohdalla sitten tarkoittaa (Saarilehto, haastattelu 2018). Yleensä se on small talkia (Puolanne, haastattelu 2018). Itse koen myös, että haastateltavan on huomattavasti helpompaa lähteä haastatteluun, jos hänelle kertoo, hyvin löyhästi, mitä tulevassa haastattelussa suunnilleen tullaan käymään läpi. Vaikka haastattelu ei olisi ihan ensimmäinen, kannattaa vielä muistuttaa kokonaisista lauseista ja katsekontaktista.

Jos haastateltava on kameran edessä ensimmäistä kertaa, haastattelun ”säännöt” on äärimmäisen tärkeä kertoa mahdollisimman selkeästi ja kattavasti ennen yhtäkään kysymystä. Puolanne selittää haastateltavalle, miten haastattelua leikataan ja miksi kokonaiset lauseet ovat tärkeitä. Hän saattaa myös harjoituttaa haastateltavaa jonkun yksinkertaisen kysymyksen kautta. (Puolanne, haastattelu 2018)

Kysyn että no niin, voitko kertoa kokonaisilla lauseilla, että kuka sie oot. Ja sit ne on silleen, että ”Anne”. Sitten mie oon että ”Noniin, menikö oikein?”. Ja ne: ”eikun siis, minun nimi on Anne”. (Puolanne, haastattelu 2018.)

Puolanne myös yleensä varoittaa haastateltavia etukäteen, että saattaa keskeyttää heidät kesken lauseen, jos huomaa, että lausetta ei voi käyttää. Haastateltavan on tärkeää tietää, ettei hän ole tehnyt mitään väärää, että vastaus voidaan ihan hyvin ottaa uusiksi. Hyvä perusvitsi, jolla lähteä liikkeelle, on ”onneksi tämä ei ole livelähetys”. Se naurattaa aina. Puolanne selittää haastateltaville tarkasti syyt sille, miksi on hankalaa, jos lauseiden välissä ei ole taukoja tai ne eivät kunnolla pääty. Hän korostaa, että tärkeää on nimenomaan selittää eikä vain sanella. (Puolanne, haastattelu 2018.)

Joskus on hyvä pantata tietoa. Jos ihminen vaikuttaa siltä, että hän tajuaa heti, miten leikkaaminen tapahtuu tai on aidosti kiinnostunut, niin siinä tapauksessa asioista voi kertoa laajemmin. Kuitenkin liikaa selittämällä on vaara, että haastateltava alkaa tehdä televisiota – värittää ja esiintyä, jolloin tilanteesta katoaa aitous. (Puolanne, haastattelu 2018.)

Lisäisin edellisiin myös sen, että haastateltavaa menee helposti liiallisista ohjeista sekaisin. Jännityksen myötä kuulo ja muisti eivät välttämättä toimi ihan yhtä hyvin kuin

normaalisti. Myöhemmin haastattelun lomassa voi ohjeita tarkentaa ja kerrata, jos tarve on.

Haastavaksi valmistautumisen tekee, jos siihen ei ole paljoa aikaa. Puolanne käyttää esimerkkinä *Matkaoppaita*.

Viisipäiväisestä viikosta saattoi kolme olla sellaisia, että kuvataan 8 tuntia ihmisten kanssa, jotka on ensimmäistä kertaa ikinä kameran edessä, ja sen ainoan kerran. Ja sitten ne ihmiset kytketään mikkeihin sun muuta ja ne pitää vaan puolella tunnissa saada tosi sinuiksi sen kanssa, että nyt kuvataan. (Puolanne, haastattelu 2018.)

4.2 Haastattelu ja kysymykset

Vaikka haastateltava olisi valmisteltu tilanteeseen kuinka hyvin ja small talk olisi sujunut, kameran punainen rec-valo voi muuttaa kaiken. Jännityksen purkaminen siinä hetkessä on avainasia.

Alkuun on hyvä olla simppelimpiä lämmittelykysymyksiä, joihin on helppo vastata. Se saa olla materiaalia, josta tiedät jo etukäteen, että tätä tuskin käytetään itse ohjelmassa. Se voi silti olla tarpeellista siinä tilanteessa, jotta haastateltava pääsee vauhtiin. Tuotannon edetessä lämmittelykysymyksistä voidaan mahdollisesti luopua. (Sipponen, haastattelu 2018.)

Saarilehto (haastattelu 2018) on kehittänyt oman keinonsa jännityksen purkamiseen. Joskus, jos haastateltavaa jännittää valtavasti, Saarilehto ei suinkaan ensimmäisenä yritä rauhoitella häntä. Siinä hetkessä, kun haastateltavaa istutetaan paikoilleen ja tarkistetaan katseen suunta, Saarilehto tekee tilanteesta tarkoituksella entistä pelottavamman.

Yritän näyttää ihan helvetin vakavalta, ja semmoselta että nyt tulee muuten vaikee kysymys, nyt sä oot kusessa kohta. Et jotenkin huokuu semmosta uhkaavuutta ja vakavuutta. -- Pointtina se, että jos teet vielä sellaisen alustuksen, et "miten tota... Mitenköhän mä tän nyt kysyisin..." Sä näät et se on että ei saatana, että miten mä tuun pärjäämään, tää on ihan kammottava tilanne. Sitten sä kysyt et, "onks tää ollut sun mielestä kaiken kaikkiaan niinku kiva päivä?" Ja sä näät sen helpotuksen, jolloin se unohtaa sen jännityksen. (Saarilehto, haastattelu 2018.)

Yleensä varsinainen haastattelu on helpoin aloittaa yleisistä asioista, kuten sen hetkisestä tunnelmasta ja siitä lähteä tarkentamaan (Mustonen, haastattelu 2018). Kaikki opinnäytetyön haastateltavat kokivat, että kronologia asioiden käsittelyssä on varsin toimiva tapa edetä. Puolanteen (haastattelu 2018) mukaan kronologia helpottaa myös leikkaajan työtä. Hän tiivistää oman tapansa seuraavanlaisesti:

”Kronologia ja siitä sopivasti harhailu sivuraiteille. Sopiva rönsyily, mutta kuitenkin jonkinlainen aihealueittain läpikäyminen.” (Puolanne, haastattelu 2018).

Oman kokemukseni mukaan kaikkein vaikein kysymys haastateltavalle kuin haastateltavalle on ”kerro itsestäsi”. Jos edellä mainittu kysymys ei tuota vastausta, sitä kannattaa jatkaa antamalla täkyjä, kuten ”kerro vaikkapa mitä teet työksesi, mitä harrastat, millainen olet luonteeltasi. Miten ystäväsi kuvailisivat sinua?”

Jos Sipponen huomaa, että haastateltavalla on mielen päällä jotain, joka on juuri tapahtunut, aloittaa hän haastattelun kyseisestä aiheesta. Kun asia on saatu purettua, voidaan palata vaikka 2 viikon takaisin aiheisiin ja jatkaa siitä eteenpäin. (Sipponen, haastattelu 2018.)

On toimittajia, jotka kysyvät hyvin selkeitä kysymyksiä ja saavat selkeitä vastauksia. Se on varsin hyvä keino haastatella. Mustonen kokee itse olevansa ”keskusteleva” toimittaja. Hän luo tilanteesta mahdollisimman rennon, enemmänkin juttuluhetken kuin haastattelun. Ongelmaksi tässä tyylissä voivat tulla vähemmän selkeät vastaukset. Silloin toimittajan pitää koko ajan ikään kuin leikata haastattelua päässään, kuunnella, onko vastaus leikattavissa edit-pöydällä. (Mustonen, haastattelu 2018.)

Jossain vaiheessa, usein lopussa, on tarpeen palata takaisin alkuun ja toistaa kysymyksiä. Alun jännityksessä tuotetut lauseet eivät välttämättä ole parhaita mahdollisia, joten ne voi ihan hyvin kysyä uudestaan. Haastattelun edetessä ihminen rentoutuu ja koko olemus muuttuu. Kyse voi olla vartista tai 20 minuutista. Jos kysymykset uusitaan jännittämisen takia, ei syytä sille kannata selittää ainakaan ihan suoraan. Monesti voi olla hyvä taktiikka heittäytyä vaikka vähän ”tyhmäksi”. (Puolanne haastattelu 2018.)

Mä oon aina silleen, et kerroitko jo siitä jutusta, et kysyinköhän mie... Otetaan nyt uudestaan ihan varuiks kun en oo ihan varma että kuuntelinko sen lauseen, joo, kerrotko vielä uudestaan... (Puolanne, haastattelu 2018.)

Puolanne pyrkii olemaan tilanteessa ”vähän rennolla tavalla hömpsä”, mutta kuitenkin niin, että on haastateltavien silmissä ammattitaitoinen. Tärkeintä on se, että ihminen ei koe tehneensä väärin, että hän ei nolostu. Teknisiä ongelmiakin voi joskus syyttää, mutta ei määräänsä enempää. (Puolanne, haastattelu 2018.)

Toinen hyvä keino on selittää, että otetaan muutamia eri versiota leikkaajaa varten, kun ei ihan tiedetä mihin kohtaan vastausta tullaan käyttämään. Mikä on monesti ihan totta.

Sipposen mukaan kysymysten muotoilu riippuu aina haastateltavasta. Kaikkein kiitollisinta on, kun ihmistä saa haastatella useamman kerran. Ihminen, joka vastaa lyhytsanaisesti ja niukasti vaatii erilaisia kysymyksiä kuin sellainen, joka harhailee sivupoluille. Yleisesti ottaen hyviä ilmaisuja, joita käyttää ovat ”kerro” ja ”kuvaile”. Sipponen saattaa miettiä etukäteen useita eri versioita samoista kysymyksistä, jotta hänellä on vaihtoehtoja, jos ensimmäinen kysymys ei tuota vastausta. Kysymyksiä, joihin voi vastata ”kyllä” tai ”ei” ei kannata kysyä. Se on tosin asia, jonka aloitteleva toimittaja oppii yleensä hyvinkin nopeasti. (Sipponen, haastattelu 2018.)

Jos tuotannossa on käsikirjoittaja, eivätkä haastattelut riipu pelkästään päivän tapahtumista, saa toimittaja yleensä kysymyslistan avukseen haastatteluihin. Sitä ei tarvitse seurata kuin raamattua. Yleensä kaikkia kysymyksiä ei tarvitse kysyä, vaan lista on tehty enemmänkin tueksi toimittajalle. (Saarilehto, haastattelu 2018.)

Tyhmiä tai liian yksinkertaisia kysymyksiä ei ole. Sipposen mukaan monesti kaikkein typerimmän kuuloiset kysymykset ovat juuri niitä parhaita. Kun kyse on aihealueesta jota et tunne, vaikkapa erikoisesta harrastuksesta, on hyvä käydä aina perusasiat läpi. Jos toimittaja pohtii mielessään vastausta johonkin yksinkertaiseen kysymykseen, yleensä katsojakin toivoo saavansa samaan asiaan selvennyksen. (Sipponen, haastattelu 2018.)

Sipponen muistuttaa, että sillä, vastaako haastateltava juuri siihen kysymykseen, jonka toimittaja kysyi, ei ole loppujen lopuksi väliä. Haastattelukysymykset eivät ole koekysymyksiä. Joskus haastateltava ymmärtää kysymyksen aivan väärin ja vastaakin aiheen vierestä. Ja vastaus on ihan täydellinen. (Sipponen, haastattelu 2018.)

Koska ne kysymyksethän saattaa olla ihan väärä. Ne on vaan keino saada ajatuksia ja sitä sisältöä pihalle. (Sipponen, haastattelu 2018.)

Yhtä paljon kuin toimittaja opettaa haastateltavaa vastaamaan, opettaa hän samalla itseään kysymään oikealla tavalla ja antamaan oikeanlaisia täkyjä. Usein Sipponen kysyykin lopuksi haastateltavalta, että onko vielä jotain mitä hän ei ole tajunnut kysyä, mikä olisi tärkeää. (Sipponen, haastattelu 2018.)

Jos toiveena on, että haastateltava puhuu puhekielisesti ja rennosti, kannattaa kiinnittää huomiota myös omaan toimintaan ja tapaan puhua. Jäykkä haastattelija saa haastateltavankin jäykistelemään. Omilla ilmeillään ja innostuneella olemuksella voi kannustaa ja jopa hienovaraisesti ohjailta haastateltavan toimintaa. Ihmiset yleensä vastaavat hymyyn hymyllä. (Sipponen, haastattelu 2018.)

Saarilehdolla on eräästä tuotannosta melko äärimmäinen esimerkki edellisestä:

Oli sellanen jännä tyyppi että, tiiätkö kun lapset vastaa ilmeisiin. Että jos sä hymyilet lapsellen niin se rupee hymyilee takas. Ni siellä oli semmonen hahmo, jota pystyi tavallaan ohjaillemaan ilmeillä. Mun on pakko myöntää, että käytin sitä työkalunani rakentaessa draamaa. Koska se heijastui kaikkeen tekemiseen. Että jos hän kertoi, että ”mä sitten kävin hakemassa sieltä ruokavarastosta perunoita ja bataatteja, ja sit aattelin että pääraaka-aine voisi olla tää liha, sitten mä menin siihen hellan ääreen ja laitoin hellan päälle”. Ja siihen kohtaan, jos haluat draamaa, et tuleeko aika riittämään, ni vedät ittes vakavaksi. Niin se reagoi siihen heti silleen et ”mä rupesin kyl miettii, että mitenköhän tää aika riittää...”. Se oli mahtavaa. Hänestä sai jännitysmomentit irti ja riemunkiljahdukset ihan vaan sillä. (Saarilehto, haastattelu 2018.)

Toimittajan pitää olla läsnä osallistujille vielä haastattelun päätyttyäkin. Haastateltavaa kiitetään ja pidetään huoli, että hänelle jää tilanteesta hyvä mieli. Yhtä lailla kiitetään mahdollista kuvauspaikan yhteyshenkilöä. (Puolanne, haastattelu 2018.)

4.3 Luottamus ja turvallinen ilmapiiri

Haastattelijan ja haastateltavan välisen luottamuksen merkitystä onnistuneelle haastattelulle tuskin tarvitsee perustella sen enempää. Kukapa sitä haluaisi uskoutua ihmiselle, johon ei luota.

Ihminen viestii koko ajan jotain käyttäytymisellään, eleillään ja teoillaan, kaikenlaisella fyysisellä läsnäololla. Sillä miten reagoi ja eläytyy. Etenkin herkissä tilanteissa toimittaja voi omalla toiminnallaan tuhota ilmapiirin tai vaihtoehtoisesti vahvistaa sitä. Kyse voi olla ihan pienistä konkreettisista teoista. Saarilehto käyttää esimerkkinä ohjelmaa *Rii-*

sutut. Ohjelmassa seurattiin ihmisiä, jotka luopuvat kuukauden ajaksi kaikesta omaisuudestaan, mukaan lukien vaatteistaan. (Saarilehto, haastattelu 2018.)

Siinä kohtaa, kun tulee se hetki, että sen naisen pitää ottaa se paita pois päältä ja olla alasti. Niin siinä kohtaa sä käännät pään pois tai vaihdat huonetta. Se saattaa olla ihan hirveän keskeinen asia luottamuksen syntymisessä. (Saarilehto, haastattelu 2018.)

Saarilehto kokee, että luottamus haastateltavan ja haastattelijan välille tulee ymmärryksen kautta, sen kautta, että pystyy asettumaan toisen ihmisen asemaan (Saarilehto, haastattelu 2018). Käytännössä se tarkoittaa sitä, että kunnioittaa toista ihmistä, niin kuin normaalissakin elämässä.

Mun mielestä se luottamus syntyy sillä tavoin et sä ymmärrät milloin sanoa ja milloin olla sanomatta. Että sä kuuntelet sitä haastateltavaa, sä pidät silmät ja aistit auki ja tavallaan sillä tavalla oot herkkä sen ihmisen suhteen. (Saarilehto, haastattelu 2018.)

Mustonen (haastattelu 2018) pyrkii toimittajana häivyttämään olemassa olevaa haastateltajan ja haastateltavan välistä auktoriteettieroa. Auktoriteetin häivyttäminen taka-alalle ei tarkoita sitä, etteikö sitä myöhemmin voisi tarvittaessa ottaa esille.

Puolanne yrittää aina löytää jonkin keinon, miten haastateltavakin kokisi, että hän tekee tv-ohjelmaa tiimin mukana. Jos Puolanne selkeästi kokee jonkun asian kohdalla, että ei ole väliä, miten sen kanssa toimitaan, hän antaa haastateltavan päättää asiasta. (Puolanne, haastattelu 2018.)

Ummikot ulkomailla -ohjelmaa tehdessä Saarilehto soitti aina kuvauksia edeltävänä iltana osallistujille. Se oli kuvattaville äärimmäisen tärkeää, etenkin kun kyseessä oli tilanne, joka olisi jännittänyt ilman kameroitakin. Ohjelmassa seurattiin ihmisiä, jotka lähtivät ensimmäiselle ulkomaanmatkalleen. Vaikka Saarilehdolla ei ollut kuvattaville mitään varsinaista asiaa, oli puhelulla keskeinen merkitys koko kuvausten sujumiseen. ”Koska siinä luotiin se ensivaikutelma ja tällä yhdellä puhelinsoitolla sä pystyt antamaan jonkinnäköisen signaalin, että me ollaan katsomassa teidän perään, huolehditaan että kaikki toimii, luottakaa meihin”. (Saarilehto, haastattelu 2018.)

Monesti koko kuvausryhmä voi olla hyvinkin rennosti kuvattavan kanssa. Kuitenkin joskus, jos tilanne on paineistettu, saattaa osallistuja kokea tilanteet normaalia herkemmin. Kuvitteellinen tilanne: kuvausryhmä nauraa porukassa jollekin keskinäiselle jutulle, joka ei liity mitenkään kuvattavaan. Kuvattava saattaa kuitenkin ottaa asian

niin, että hänelle nauretaan. Tilanteiden pitäisi aina olla läpinäkyviä, ja kuvattavalle pitäisi kertoa missä mennään, näinkin pienissä jutuissa. Jos taas joku asia täytyy ohjelman sisällön vuoksi pitää osallistujilta salassa, pitäisi sekin heille jotenkin selittää. (Sipponen, haastattelu 2018.)

Jännittämistapauksissa voi auttaa, että toimittaja avautuu omista kokemuksistaan. Jos haastateltava mokaa ja nolostuu, voi tilanteessa kertoa vaikka oman karseimman mokansa. Jossain tapauksissa se helpottaa. (Saarilehto, haastattelu 2018.)

4.4 Suhde haastateltaviin

Kun reality rantautui Suomeen, pidettiin äärimmäisen tärkeänä, jopa ohjeistettiin, että työryhmän täytyy pitää etäisyyttä kuvattaviin. Mustonen ei ole ikinä uskonut tähän toimintatapaan. Kuvattavilla tulee olla kivaa ja heillä tulee olla olo, että ohjelmaa tehdään yhdessä. Mustonen kokee, että kuvaustilanteessa on lähtökohtaisesti selvää, että on erikseen kuvattavat ja sitten on kuvaustiimi. Yleensä se pieni etäisyys tulee luonnostaan. Nykyään on ymmärretty, että rennommasta ilmapiiristä on enemmän hyötyä, sillä silloin osallistujien on helppo olla omia itsejään ja avautua. Tietenkään työryhmän ei silti tarvitse kertoa kenellekään omia elämäntarinoitaan (Mustonen, haastattelu 2018.)

Etäisyyden pito voi toki olla formaattiin kirjattuna. Esimerkiksi ohjelmissa, joissa pyritään siihen, että ihmiset olisivat omassa kuvattavien kuplassaan, omassa todellisuudessaan ja reagoisivat siihen. *Big Brother* on hyvä esimerkki. Myös *Selviytyjistä*, jossa Mustonen tosin ei itse ole työskennellyt, hän muistaa puhutun, että kuvausryhmä pysytteli etäämpänä. Mustonen näkee etäisyyden pitämisessä kuitenkin ristiriidan, jos tarkoitus on samalla saada ihmisistä mahdollisimman paljon tunteita irti. Kuvauskupla ei puhkea, vaikka osallistujille sanoisikin ”moikka” ja kyselisi päivän kuulumisia. (Mustonen, haastattelu 2018.)

Saarilehto (Haastattelu, 2018) kokee etäisyyden pitämisen helpottavan formaateissa, jotka perustuvat jonkinlaiseen yllätyksellisyyteen tai reaktioihin, joita seuraa yllättävistä tilanteista. Tai jos epävarmuus on keskeinen piirre joka määrittää osallistujien tekemistä. Jos kuvaustilanteessa on mukana ihminen, joka tuttuudellaan rauhoittaa osallistujan olemista, voivat reaktiot olla laimeampia. Jossain toisessa tuotannossa rauhoittava,

turvaa tuova ihminen lähellä saattaa olla hyödyksi. Siinä mielessä Saarilehto ei uskalla täysin sanoa ”ei” ystäväystymiselle tuotannon aikana. (Saarilehto, haastattelu 2018.)

Ystäväystyminen voi olla sille ohjelmalle jopa avuksi. Jos halutaan kuvata sitä, miten ihmiset äityy huippusuorituksiin, ja pointti on nimenomaan siinä, että ne onnistuu. (Saarilehto, haastattelu 2018.)

Sipponen (haastattelu 2018) ei koe ystäväystymistä kuvausten aikana järkeväksi, roolit kääntyvät silloin hänen mielestään jollain tavalla väärin. Hän näkee toimittajan roolin, etenkin seurantarealityssa enemmänkin kantaa ottamattomana tarkkailijana.

Jos sä vaikka kuvauspäivän alussa, niinkun sun ystävälle tekisit, tulisit paikalle ja läväytät jotkut sun omat ongelmat heti pöytään, niin siinä menee jotenkin sekaisin se (Sipponen, haastattelu 2018).

4.5 Vaikeat aiheet

Realityohjelmat voivat käsitellä isojakin asioita, joista ei ole välttämättä helppo puhua. Vaikeissa tilanteissa toimittajan ammattitaito punnitaan.

Kun on tiedossa haastattelu, joka saattaa herkistää kuvattavan, kannattaa asia käydä tiimin kanssa läpi ennen kuvausta. Silloin kuvaaja ja äänittäjä tietävät, että akkujen pitää olla täysinä ja muistikorttien vaihdettuina. Kaikki ylimääräiset poistuvat tilasta. (Puolanne, haastattelu 2018.)

Kivuliaista ja hankalista asioista kysyessä ajoituksella on iso merkitys. Jos tarkoitus on saada haastateltava kuvailemaan, miltä yksinäisyys pahimmillaan tuntuu, ei sitä kannata kysyä ihan ensimmäisenä. Jos haastateltava jännittää ja hänellä on suojamuurit päällä, tulee toimittaja saamaan todennäköisesti aika vaillinaisen vastauksen. (Saarilehto, haastattelu 2018).

Saarilehto kokee, että vaikeissa asioissa haastateltava saa määrittää rajat siinä mihin mennään. Toimittaja voi mennä askel askeleelta pidemmälle ja syvemmälle aiheeseen. Joskus on hyvä antaa haastateltavalle hengähdystaukoja ja palata välillä helpompiin ja vähemmän henkilökohtaisiin kysymyksiin. Saarilehto puhuu asiasta vertauskuvallisena jyrkänteenä. (Saarilehto, haastattelu 2018.)

Mä tuun siihe rajalle, koko ajan kyselee, että oisko mahdollista päästä vielä pidemmälle. Ja sit jos se sanoo et joo, niin sitten mennään pidemmälle. Jos se vie sut sinne äärimmäisen henkilökohtaisille rajoille, niin se on silloin halunnut mennä sinne. Se on ollut hänen valintansa. Se voi tuntua, sen viimeisen rajan ylittäminen, se voi tuntua tosi pelottavalta siitä huolimatta, et te seisotte siellä jo. Vertauskuvallisesti sanottuna: se seisoo sun edessä, sä sen takana, nyt sä voi tönäistä sen että mee tonne, ja sitten te ootte siellä. Tai sit sä voit tulla siihen sen viereen, kattoo alas sinne rotkoon ja sanoa et, kiitti kun toit mut tänne ja kääntyä toiseen suuntaan sillä tavoin et nyt mä oon valmis lähtemään. Niin siinä kohtaa se onkin, et eiku tuu kattoo vaan. (Saarilehto, haastattelu 2018.)

Saarilehdon kokemuksen mukaan monesti haastateltavat vastaavat siihen vaikeimpaan kysymykseen niin, että sitä ei heiltä edes varsinaisesti kysy (Saarilehto, haastattelu 2018).

Totta kai mennään ohjelman mukaan. Jos osallistuu parisuhdeohjelmaan, täytyy ymmärtää, että rakkausasioista kysytään ja niihin täytyy saada vastauksia. Mustonen kysyy vaikeistakin asioista hyvin suoraan. Toimittajalla pitää olla rohkeutta kysyä ne inhottaviltakin tuntuvat kysymykset. Jos on kyse aiheista joista haastateltava ei halua puhua, saattaa Mustonen jopa "kärttää" vastausta, pitäen tilanteen kuitenkin juttelevana, kaverillisena. Jopa humoristisena. Empatia on silti avainsana. "Oikeasti tiukoissa paikoissa haastateltava kyllä näkee, että kyllä mä ymmärrän mitä sulle on just tapahtunut". (Mustonen, haastattelu 2018.)

Ja vaikka tilanne ois mikä, ni mä kunnioitan sitä haastateltavaa. Et jos joku on vaikka sanonu, että tää on asia mistä mä en puhu, et mä en halua puhua... Ja sitten mietitään, että ohjelman kannalta se ei ole merkityksellistä, niin sitten mä kunnioitan sitä aina tosi paljon. (Mustonen, haastattelu 2018.)

Vaikeiden aiheiden kanssa mennään paljolti toimittajan oman harkinnan varassa. Pakottaa ei saa, mutta ei saa olla liian varovainenkaan. Toimittaja on kuitenkin tekemässä televisio-ohjelmaa, johon tarvitaan sisältöä. Sipponen (haastattelu, 2018) kokee, että alkuaikoina toimittajana hän oli ehkä jopa liian varovainen kysymyksissään.

Sipponen (haastattelu 2018) ja Puolanne (haastattelu 2018) kokevat, että periaatteessa haastattelussa saa kysyä kaikkea. Voi myös kysyä etukäteen, että saako tästä aiheesta kysyä. Tämä keskustelu kannattaa käydä ennen varsinaista haastattelua, jotta siihen ei käytetä tekniikka-aikaa. Toki kysymyksen voi kysyä vielä haastattelun aikana.

Saarilehto miettii aihetta pitkään. Hän ei haluaisi sanoa, että kaikkea saa kysyä, mutta ei myöskään, että ei saisi. Lopulta hän määrittää kysymisen ahdistavuuden mukaan.

Kuinka ahdistava uskallat tai haluat olla tälle haastateltavalle? Sekin, mikä on liikaa, riippuu formaatista. *Maajussille morsiamessa* rakkauteen liittyvät kysymykset tuntuvat luontevammilta kuin tilan talouteen liittyvät kysymykset. (Saarilehto, haastattelu 2018.)

Nyt kuvitteellinen tilanne, et mul on kaks kysymystä sille maajussille: "Itketkö paljon yksinäisyyttäsi?" tai "Kuinka monta litraa maitoa täältä tilalta tulee?", niin tää jälkimmäinen tuntuu jotenkin pahemmalta tai henkilökohtaisemmalta. Missä tahassa muussa yhteydessä se vaakakuppi ois täysin toisin päin. Mut jotenkin kuitenkin tossa kun tehdään Maajussille morsianta, ja se otsikko on nimenomaan se rakkaus ja se rakkauden kaipuu ja tarve. --- Ne on perustellumpia sen takia et me ollaan tääl rakkauden takia. (Saarilehto, haastattelu 2018.)

Vaikka kaikkea kysyisikin, kaikkeen ei kuitenkaan tarvitse vastata. Ja se on toimittajan hyvä kertoa haastateltavalle (Puolanne, haastattelu 2018).

Saarilehdon mukaan haastatteluhetkissä on joku taika, television kuvauskupla, jota hän ei ihan osaa selittää. Sellaista hän ei ole kokenut radiotöissä. Tila, jossa kaikki seinien ulkopuolella unohtuu, ja on vain se haastattelu. (Saarilehto, haastattelu 2018.) Kuvauskuplan sisällä tunteet tulevat ulos helpommin.

Itkuun ei ole poppakonsteja, ei ole vipuja mistä vääntämällä hanat aukeavat. Yleensä on kyse pitkän ajan jutuista. Onko tuotannon aikana tehty sellaisia asioita tai käsitelty aiheita, jotka nostavat tunteet pintaan? Onko luottamusta? Mitä on tapahtunut? Varsinaisia täsmävinkkejä Sipponen (haastattelu, 2018) ei koe voivansa antaa. Haastateltavia pitää kuunnella ja olla mukana hetkessä. Käyttäytyä kunnioittavasti niitä ihmisiä kohtaan, jotta heille ei tule olo, että pitää suojella ja varjella itseään. (Sipponen, haastattelu 2018.)

Jos itku on tuloillaan, niin yleensä se vaatii vain pienen töytäisyn sitä kohti. Kysymys, "Miksi sua itkettää?", on äärimmäisen hyvä ja toimiva siinä kohtaa. Mustosen kokemuksen mukaan ihmiset monesti itkevät hänen haastatteluissaan. Syyksi hän arvelee omaa tunteellisuuttaan. (Mustonen, haastattelu 2018.)

Jos sä ite annat myös itsestäsi jotain, niin siinä tulee sellanen olo et me ollaan kumpikin tässä tilanteessa. Että tottakai itekin reagoi heidän tapahtumiin ja se on hyvä asia. Silloin sä usein saat sen tunneyhteyden siihen haastateltavaan paremmin ja sitten se saattaa ajatella vielä enemmän, et no ei se nyt haittaa jos mä näytän tässä tunteeni jos toi haastattelijakin pillittää. (Mustonen, haastattelu 2018.)

Joskus voi olla hyvä olla vain hiljaa ja odottaa. Ei pidä hypätä seuraavaan kysymyksen suin päin. Ja itkua ei saa pelätä (Saarilehto, haastattelu 2018).

Ilon itkut tai adrenaliini-itkut ihmiset antavat paljon helpommin tulla ulos. Niitä ei varsinaisesti tarvitse kaivella. (Puolanne, haastattelu 2018).

Aina kyynelkanavia ei kannata avata, vaikka pystyisikin. Jos ohjelman tyyppi on sellainen, että siihen eivät kuulu syvällisemmät aiheet ja itkut, miksi käyttää aikaa sellaisiin? Miksi avata ihmisiä syyttä? On turha kaivella asioita, jotka eivät tuo ohjelmaan sisällöllisesti mitään oleellista. Joskus kyyneleet kannattaa myös säästää myöhemmäksi. Ihmistä saattaa alkaa itkettää jo ensimmäisen jakson kuvauksissa, mutta siinä vaiheessa voi olla parempi, että tilannetta ei päästetä herkistymistä pidemmälle. (Mustonen, haastattelu 2018.)

Liika itkeminen voi tulla ongelmaksikin. Toimittaja saattaa joutua miettimään keinoja siihen, miten haastattelu saadaan kuljettua läpi ilman että kaikki on pelkkää itkuja. Joudutaan pitämään taukoja ja tuulettelemaan välillä. (Sipponen, haastattelu 2018.)

Rankkojen aiheiden jälkeen voidaan käydä vielä tunnelmaa kohottavissa aiheissa, jos se tuntuu tarpeelliselta. Aina se ei ole. (Sipponen haastattelu 2018.) Eikä se välttämättä edes onnistu. Liian rankkojen aiheiden jälkeen haastateltava saattaa ”vetää liinat kiinni”, eikä välttämättä halua enää puhua. Siksi muut tarvittavat kysymykset kannattaa hoitaa alta pois jo aiemmin. (Puolanne, haastattelu 2018.)

5 Ongelmia ja ratkaisuehdotuksia

5.1 Haastateltavan jännittäminen ja puhumattomuus

Jännittäminen on yleinen ongelma, joka tulee vastaan melkein aina, etenkin alussa. Aiemmin mainittuja lämmittelykysymyksiä ja jutustelua kannattaa käyttää hyödyksi, jos huomaa että ne rentouttavat haastateltavaa. Yleensä on kyse epävarmuudesta, ja siihen auttaa kannustaminen sekä kehuminen. (Puolanne, haastattelu 2018.)

Jännittäjää pitää vain yrittää rentouttaa, vaikkapa juttelemalla niitä näitä. Voi korostaa sitä, miten kaikki muutkin jännittävät samanlaisessa tilanteessa. Jos haastateltava stressaa kokonaisia lauseita eikä sen takia pysty keskittymään, voi olla parempi, että

kokonaiset lauseet unohdetaan siinä hetkessä kokonaan. (Mustonen, haastattelu 2018.) Aikanaan olen kuullut vinkin, että jos haastateltava jääty jännityksestä, pitää hänet saada puhumaan ihan mitä tahansa. Aiheella ei väliä, kunhan hiljaisuudelle ja sitä kautta jännityksen pahenemiselle ei anna tilaa.

Ihmiset avautuvat eri tavalla, riippuen siitä, millaisen suojamuurin he ovat ympärilleen rakentaneet ja millaisia he ovat persoonina. Joskus on myös hetkiä, että tulee mietittyä, miksi tämä ihminen on edes hakenut ohjelmaan mukaan. Vastauksia joudutaan kaivamalla kaivamaan. (Mustonen, haastattelu 2018.)

Sitten vaan kysytään koko ajan ”miksi, miksi, miksi”. Lisäkysymystä toisen perään. Ja yrität saada jostain sen kulman, ja sitten jos joku strategia ei toimi, niin sitten yritetään vähän eri strategiaa ja lähteä vähän eri kautta johonkin asiaan. Ja sitten vaan katotaan, et mistä se ihminen edes vähä raottaa. (Mustonen, haastattelu 2018.)

Jos ihminen vastaa lyhyillä lauseilla tai yksittäisillä sanoilla, hyvä vinkki on jäädä vastauksen jälkeen tuijottamaan. Jossain kohtaa raja ylittyy ja tilanteesta tulee kiusallinen, jolloin haastateltava yleensä jatkaa vastaustaan. Saarilehto (haastattelu, 2018) korostaa, että tämä toki vaatii pokkaa. Tässä, kuten muissakin vastaavissa tilanteissa toimittajan pitää myös varautua siihen, että haastateltava saattaa alkaa pitää häntä outona tai jollain tavalla inhottavana. (Saarilehto, haastattelu 2018.)

Eräässä tuotannossa Saarilehto törmäsi tilanteeseen, jossa haastateltava pelkäsi häntä henkilökohtaisesti. Haastateltava jäätty täysin joka kerta kun Saarilehto yritti haastatella häntä kasvokkain. Lopulta päädyttiin erikoiseen ratkaisuun. Saarilehto näytti seinästä pisteen, johon haastateltavan tulisi katsoa vastatessaan kysymyksiin. Hän itse meni haastattelutilassa läheisen tolpan taakse piiloon, niin ettei haastateltava nähnyt häntä. Ja sieltä Saarilehto huuteli kysymyksensä. Haastateltava sai vastattua kysymyksiin ja tilanne käännettiin voitoksi. (Saarilehto, haastattelu 2018.)

Jos lauseita ei kerta kaikkiaan saada ulos, voi haastateltavaa vähän avittaa lauseen rakentamisessa. Hänelle voi tarjota vaihtoehtoja ja lauseen aloituksen, kuten ”kun tulin kauppaan...”, josta haastateltava jatkaa. Ja kun se ensimmäinen lause on saatu ulos, kehutaan vastausta ja kannustetaan. Puolanne kertoo osallistujalle monesti suoraan jo ennen haastattelua, että hänen sanojaan voi lainata. (Puolanne, haastattelu 2018.)

Mie voin kysyä että ”mitä kuuluu?” tai sit mie voin kysyä että ”mitä kuuluu, et oliko tää päivä tosi hikinen ja pitkä vai menikö tosi sulavasti?” Niin sit se ihminen voi

sanoa mitä se ikinä sanookaan, tai sitten se voi varastaa, et ”no tää oli kyllä tosi hikinen ja pitkä päivä”. (Puolanne, haastattelu 2018.)

Jos aloitus ei riitä, rakennetaan lauseet toimittajan kanssa yhdessä, vaikka sana kerrallaan. Siinä voi kestää pitkään. Toimittajan pitää ymmärtää ja hyväksyä, että nyt ei tehdä vuosisadan haastattelua, vaan yritetään saada edes jotain käyttistä leikkauspöydälle. Pitää opetella kuuntelemaan, että ”neljä sanaa käyttistä, voi leikata, mennään seuraavaan.” Niistä neljästä sanastakin pitää olla kiitollinen. (Puolanne, haastattelu 2018.)

Joskus vastauksia voi olla vaikea saada, koska haastateltava ei ole koskaan edes miettinyt kyseisiä asioita, saati sitten joutunut sanallistamaan niitä. Kyse voi olla vaikkapa rakkauteen ja parisuhteisiin liittyvästä realityohjelmasta. Siinä tilanteessa painostaminen ei auta. Sipponen muistaa joskus kannustaneensa osallistujia pitämään kuvausten aikana päiväkirjaa. Hän tosin myöntää, että se voi olla välillä huonokin neuvo, koska osallistuja saattaa sitten vuodattaa kaiken sinne. Joskus Sipponen kuuntelee vierestä, miten osallistuja juttelee jonkun läheisensä kanssa silloin kun kamera ei käy. Hän saattaa kirjoittaa osallistujan käyttämiä ilmaisuja muistiin ja ehdottaa niitä myöhemmin haastattelussa käytettäväksi. (Sipponen, haastattelu 2018.)

Voi olla hyvä jutella haastatteluista ja niiden vaikeudesta kameran ulkopuolella. Harvemmin kukaan kuitenkaan niin paljon jännittää, että ei kykenisi juttelemaan jonkun kanssa ilman kameraa. (Puolanne, haastattelu 2018.)

Pitää muistaa, että ihmisillä on erilaisia valmiuksia puhua erilaisista asioista, ja realitykuvaukset ovat monesti paineistettuja tilanteita. Paras apu jännitykseen on aika. Usein ensimmäisten jaksojen haastattelut ovat huonompia kuin myöhemmin, ja se pitää hyväksyä. (Sipponen, haastattelu 2018.)

5.2 Rooli päällä tai valehtelu

Nykyisin ihmiset miettivät paljon sitä, minkä ovat nähneet televisiossa, ja yrittävät mallintaa samaa. Roolin vetäminen valitettavasti näkyy ruudun toiselle puolelle. Jossain tapauksissa rooli voi toki sopia ohjelmaan, jos formaatti on tietynlainen. ”Siinä tapauksessa, antaa mennä.” (Puolanne, haastattelu 2018.)

Jos Mustonen näkee, että osallistujalla on rooli päällä, hän mainitsee asiasta suoraan. ”Kysyn, että miksi koet et sun pitää pitää se rooli päällä?” Mustonen korostaa kuvattaville, että tehtiin mitä tahansa ohjelmaa, ihminen on aina parhaimmillaan kameran edessä ollessaan oma itsensä. Voi olla, että osallistuja ei kuitenkaan myönnä rooliaan tai suostu siitä luopumaan. (Mustonen, haastattelu 2018.)

Roolia pitävän osallistujan kanssa pitää käydä väsymystaistelua, kysyä samaa asiaa monta kertaa eri tavoilla. Voi olla, että se ihminen ei viidettä kertaa jaksa kertoa samasta asiasta rooli päällä. Värikynä hiipuu joka vastauksella, ja lopulta sieltä voi tulla ihan järkevään lause. Joidenkin ihmisten kohdalla pitää tilanne kuitenkin hyväksyä. Se voi tarkoittaa sitä, että roolia pitävän ihmisen osuus ohjelmassa pienenee. (Puolanne, haastattelu 2018.)

On ihmisiä, jotka vastaavat kaikkiin kysymyksiin ”autopilotilla”. Ihminen miettii, mitä puhuu eikä puhu, mitä miettii. Voi olla kyse julkisuuden henkilöistä tai henkilöistä, jotka ovat tehneet haastatteluja paljon aiemminkin. Heidän kohdallaan Saarilehto yrittää heti alkuun kysyä jotain aivan mahdotonta, johon haastateltavalla ei voi olla valmista vastausta. ”Että miten sä selität maailman?”. Silloin autopilotti kytkeytyy saman tien pois päältä. (Saarilehto, haastattelu 2018.)

Tilanteessa, jossa haastateltava selkeästi ei puhu totta, saattaa Puolanne herkästikin jäädä jankkaamaan asiasta. Hän käyttää jankkaamisen kuitenkin huumoria, tarkemmin sanottuna ”lempeää kovistelua”. Puolanne kokee, että hän saa yleensä nopeasti luotua kuvattavien kanssa sellaisen ilmapiirin, jossa pieni kovistelu onnistuu. (Puolanne, haastattelu 2018.)

Se voi olla lomalla oleva perheenäiti, joka ei rohkene sanoa mielipidettään. Se on silleen että ”oli ihan mukavaa...” ja mie: ”ai mukavaa, nyt Pirjo mie näin siun naamasta, että se ei ollut mukavaa. Mie sanoisin, että voit valita näistä adjektiiveista tai keksiä omat, mutta miulle ei mene läpi että se oli ihan mukavaa”. Ja, sitten se Pirjo on et ”No okei...” (Puolanne, haastattelu 2018.)

Haastavaa on, jos haastateltava heittää kaiken huumoriksi. Mustonen kokee tällaisen reaktiotavan vielä turhauttavammaksi kuin sen että pitää suojamuureja edessään. Silloin toimittajan pitää ottaa auktoriteettiasema ja tehdä selväksi, että asiasta puhutaan kunnolla eikä lasketa leikkiä. (Mustonen, haastattelu 2018.)

5.3 Vaikeasti leikattava puhe

”Puhu kokonaisilla lauseilla”. Se ei ohjeena välttämättä ihan riitä, vaikka lauseen sisällön selittäisikin tarkemmin ja selkeämmin. Kokonaiset lauseet voivat olla yllättävän vaikea muistaa, ja haastateltavan keskeyttäminen tuntuu aina hankalalta. Olen paininut sen kanssa, missä vaiheessa lause kannattaa keskeyttää, vai kannattaako odottaa, että lause loppuu ja pyytää sen jälkeen uudelleen. Kummassakin on hyvät ja huonot puolensa.

Saarilehto keskeyttää vajaana alkaneen lauseen saman tien. Hän pyrkii tekemään keskeyttämisen mahdollisimman ohimennen, ”että hei aloita muuten tälleen”. (Saarilehto, haastattelu 2018). Sipponen toimii samoin. Hän usein selittää asian ennen haastattelua, jotta keskeyttäminen ei tunnu niin työkeältä. Usein kun ihminen kertoo jonkun asian ensimmäistä kertaa, se tulee luonnollisemmin. Toisella kertaa lauseessa ei välttämättä ole enää samaa tunnetta tai se kuulostaa ulkoa opetellulta. (Sipponen, 2018.)

Mustonen harvoin keskeyttää ketään kesken lauseen, ellei kyseessä ole joku täysin akuutti asia, kuten tekninen ongelma. Hän pyrkii pitämään tilanteen aiemmin mainitulla tavalla juttelevana ja sitä kautta saamaan aidompia vastauksia. Tilannetta pitää aina osata lukea ja toimia sen mukaan. (Mustonen, haastattelu 2018.)

Sipponen oppi muutama vuosi sitten kollegaltaan nerokkaan keinon hoitaa keskeyttämisen mahdollisimman vähäeleisesti. Ideana on, että kun toimittaja nostaa sormensa ilmaan, on kuvattava aloittanut lauseen vajaana. Kuvattava saa muistutuksen kokonaisuudesta lauseesta ilman sen kummempaa puhetta tai keskeytystä, ja aloittaa automaattisesti lauseen alusta. (Sipponen, haastattelu 2018.)

Sivuraiteilla lähtevä haastateltava voi hidastaa haastattelun sujumista. Jos aihe on sellainen, että sille ei ole ohjelmassa paikkaa, ei auta, vaikka haastateltava puhuisi kuinka mielenkiintoisia. Tilanteen stoppaamiseen pitää löytää kohtelias tapa, jotta haastateltava ei nolostu. ”Että ei vitsi, mie voisin jutella tästä ikuisesti, mutta äh, kun mulla on nämä kysymykset tässä mitkä pitäisi käydä läpi...” Monesti Puolanne saattaa heittää tilanteen vitsiksi: ”että hei Matti, matti, matti...kysyinkö mie tästä?” (Puolanne, haastattelu 2018.)

Joidenkin ihmisten ajatusprosessiin kuuluu pomppiminen aiheesta toiseen. He käsittelevät aiheen aluksi ääneen pyörittelemällä ja harhailemalla, jonka jälkeen vasta pystyvät kiteyttämään asiansa lauseeksi. Silloin ihmiselle pitää antaa aika siihen. Ei voi alkaa liikaa suitsimaan, että ”hei, aikaa kuluu, mennäänpä asiaan”. (Sipponen haastattelu 2018.)

Haastateltavalla voi olla maneereja. Joka lause saattaa vaikka alkaa ”öö” tai ”elikkä”. Maneereista voi ihan suoraan mainita, ja myöhemmin muistutella. Ihmiset harvoin miettivät omaa puhettaan, jolloin omia maneereitaan ei edes huomaa. Pikkuhiljaa maneeritkin katoavat, jos haastateltava vain tajuaa kiinnittää huomiota niihin. (Puolanne, haastattelu 2018.)

5.4 Huonot henkilökemiat ja väsymys

Kaikkien kanssa kemiat eivät toimi. Voi olla, että toimittaja ja haastateltava eivät kerta kaikkiaan ymmärrä toisiaan. Se mitä toimittaja tarkoittaa hyvällä, ymmärtää haastateltava pahalla ja toisin päin. Tilanteessa pitää vain tehdä parhaansa ja jossain vaiheessa hyväksyä, että nyt ei tule parasta mahdollista materiaalia. Aina ei voi voittaa. Tappion hyväksyminen helpottaa myös tulevia haastatteluja, että ei jää soimaamaan itseään yksittäisestä epäonnistumisesta. (Saarilehto, haastattelu 2018)

Ristiriitatilanteet etenkin pidemmissä tuotannoissa kannattaisi käydä läpi aina kuvauksen ulkopuolella kahden kesken, etenkin jos kyse on selvästi toimittajan ja osallistujan kahdenkeskisistä väleistä. Huonosti toimivat kemiat pitää ainakin yrittää saada kohdilleen ennen haastattelua. On toimittajan työtä tutustua kuvattavaan ihmiseen ja saada hänet rennoksi. Kameran käydessä on kallista käyttää aikaa asioihin, joita ei leikata ohjelmaan. Se on myös toimittajan laiskuutta. Kahden kesken asioiden läpikäynti liittyy myös siihen, että osallistujaa ei vahingossakaan nolata. (Puolanne, haastattelu 2018.)

Kaikkea ei missään nimessä tarvitse kestää. Kuvattava saattaa vaikka tytötellä toimittajaa tai muuten kohdella epäkunnioittavasti. Joskus, jos on kyse ihan pienistä asioista, voi kuitenkin olla työn puolesta tehokkaampaa sivuuttaa tilanteet kameran käydessä. Asiaa voi ajatella vaikka asiakaspalvelun kautta. (Puolanne, haastattelu 2018.)

On harvinaista, että osallistujan ja toimittajan välit menisivät totaalisen vaikeaksi. Mustonen ei muista kuulleensa monesta tapauksesta. Syy voi olla, että toimittaja on kovis-

tellut haastateltavaa vähän liikaa jossain kohtaa. Yleensä on kyse siitä, että osallistuja on tehnyt jotain tyhmää eikä halua puhua siitä rehellisesti. Pitää ymmärtää, että puolustuskannalla ollessaan ihminen ei välttämättä halua eikä kykene analysoimaan tilannetta. Joskus sekin pitää hyväksyä. (Mustonen, haastattelu 2018.)

Joskus, jos toimittajan ja haastateltavan kemiat eivät toimi, voi editoidessa tapahtua epätoivottu ilmiö. Kun toimittajan kysymykset leikataan valmiista ohjelmasta pois, katsojat eivät edes tiedä, että toimittajaa on ollut olemassa. Silloin toimittajalle suunnattu ikävä käytös tulee suuntautumaan katsojille, ja osallistuja vaikuttaa pahemmalta kuin oikeasti välttämättä on. Toimittajan täytyy tehdä tämä selväksi osallistujalle, koska se voi olla hyvin vaikea ymmärtää ja muistaa. Välillä toimittaja voi jopa muistuttaa kame-roista, ja siitä että ohjelma tulee tosiaan ulos valtakunnalliselta tv-kanavalta. (Saarilehto, haastattelu 2018.)

Siinä mielessä mä koen reiluna, ikään kun laittaa sanoja suuhun, et ootko sä nyt ihan varma, että haluat sanoa tällaisen asian. Varmaan hirvittävän paljon parempaa materiaalia saisi irti jos jättäisi sanomatta. Mut sitten, no, mun olis ainakin vaikea nukkua yöni. (Saarilehto, haastattelu 2018.)

Edellisessä kappaleessa tarkoitetaan vain äärimmäistä tilannetta. Yleensä pyritään siihen, että kuvattavat unohtaisivat kamerat ympärillään ja sitä kautta rentoutuisivat.

Loppujen lopuksi, harvemmin kemiaongelmia haastateltavien kanssa tulee, ainakaan lyhyemmissä tuotannoissa. Jos ihminen on itse hakeutunut kuvauksiin, hän on yleensä aika mukautuva eri tilanteissa. Välillä Puolanne (Haastattelu, 2018) unohtaa miten ”mediaseksikäs” ala tv-ala on. Sitäkin kautta auktoriteetti on jo olemassa. (Puolanne, haastattelu 2018.)

Etenkin pidemmissä tuotannoissa tulee yleensä aina eteen väsymys, tuotantokapinaksikin kutsuttu vaihe. Kun kuvaukset alkavat, osallistujia jännittää paljon ja he toimivat tarkasti ohjeiden mukaan. Jossain vaiheessa kuvaamiseen totutaan ja asiat tapahtuvat helpommin ja rennommin. Seuraavassa vaiheessa saattaa alkaa tulla pientä ”starailua” ja vastaan kapinointia. Se ei ole millään tavalla pahantahtoisuutta, vaan niin ihminen toimii. (Saarilehto, haastattelu 2018.)

Sipponen kuvailisi tilannetta tuotantoväsymykseksi. Asiasta on hyvä kertoa osallistujille etukäteen. ”Että jossain vaiheessa teitä alkaa kyllästyttää ja väsyttää se kuvaaminen”.

Toimittajan pitää myös itse varautua siihen, että silloin kuvattavat saattavat purkaa oloaan tiimiin. Tiettyyn pisteeseen asti sitä pitää ymmärtää.

(Sipponen, haastattelu 2018.)

Tilanne ei yleensä perustuu mihinkään todelliseen, muuhun kuin väsymykseen ja stressiin. (Mustonen, haastattelu 2018.)

Tottakai se, että joku haluaa sulta koko ajan jotain ja kysellään vaikeita asioita ja halutaan tietää miltä joku asia tuntuu, tai ollaan silleen että miksi menit tekemään noin, niin tottakai siinä tulee sellanen, että ”no vittuako se sinulle kuuluu”. Ymmärrettävä reaktio. Mut yhtään tuotantokapinaa, mikä ei olisi selvinnyt, en ole nähnyt. (Mustonen, haastattelu 2018.)

Vaikka kuinka innoissaan lähtisi mukaan realityohjelmaan, osallistujat yllättyvät aina siitä, miten paljon kuvaaminen vaatii heiltä. Miten paljon haastatellaan, miten monesta suunnasta ja monta kertaa joku asia kuvataan, miten paljon joutuu odottelemaan. Esimerkiksi yhdestä puolen tunnin haastattelusta saatetaan käyttää ohjelmaan 2 minuuttia (Mustonen, haastattelu 2018). Siinä mielessä jo haastatteluihin käytetty aika voi yllättää.

5.5 Käytännön asiat

Toimittajan silmiin katsominen ja paikallaan pysyminen jännittävässä haastattelutilanteessa saattaa tuntua haastateltavasta epämukavalta ja vaikealta. Harhaileva katse näyttää televisiossa levottomalta, joten paras olisi, jos silmät saisi pysymään edes suunnilleen paikallaan. Puolanne saattaa silmien harhaillessa yrittää näyttää käsimerkein, että katso minua silmiin. Sekin kuitenkin tilanteen mukaan, sillä ihminen voi kadottaa fokuksen puheestaan pientenkin asioiden vuoksi. Haastateltavia voi neuvoa, että silloin kun toimittaja puhuu, on ok katsoa muualle, jos katsekontakti ahdistaa. Toimittajan puheen aiheuttamat tauot voi muutenkin hyödyntää, juoda, yskiä tai mitä tahansa. (Puolanne, haastattelu 2018.)

Usein haastattelukuva on lähikuva, jossa pienetkin yksityiskohdat näkyvät. Jännittävän ja hikoilevan haastateltavan kanssa Sipponen (Haastattelu, 2018) on joskus toiminut niin, että jokaisen vastauksen jälkeen hän nousee tuolistaan ylös ja käy talouspaperitukko kädessä pyyhkimässä hikikarpat haastateltavan otsalta. Jos hius töröttää, käy hän laittamassa sen paremmin. On reilua vähintäänkin mainita haastateltavalle pienistä

jutuista, kuten vaikkapa ruuasta hampaiden välissä. Hikoilusta mainitessa toimittaja voi syyttää vaikka vahvoja kuvausvaloja, jotta haastateltava ei koe olevansa jotenkin vääränlainen, nolostu. (Sipponen, haastattelu 2018.) Näistä asioista huolehtiminen liittyy myös luottamukseen.

Oman lisänsä toimittajan työhön tuo sen, jos kuvaussihteeriä ei ole erikseen mukana. Realitykuvauksissa kuvaussihteerin tärkeimpiin tehtäviin kuuluu tärkeimpien tapahtumien merkitseminen muistiin leikkaajia varten. Eli kirjoitetaan ylös mitä on tapahtunut mihinkin kellonaikaan, jotta kaikkea materiaalia ei välttämättä tarvitse leikkauspöydällä katsoa läpi. Kuvaussihteeri yleensä merkitsee muistiin myös kuvattavien tarkat nimet ja nimikkeet ja huolehtii kuvausluvista. (Ruohotie 2008, 10.)

Puolanne ei missään nimessä näe hyvänä sitä, että toimittajan ja kuvaussihteerin työt joskus yhdistetään. Hän kokee, että muistiinpanojen hyötyaste on minimaalinen siihen verrattuna, mitä sisällössä voi samalla menettää. Toinen on aina toisesta pois. Tärkeintä on sisältö, ja materiaali menee joka tapauksessa talteen, oli sitä sitten merkattu johonkin tai ei. (Puolanne, haastattelu 2018.)

Mustonen kokee, että molemmat työt on mahdollista tehdä samaan aikaan hyvinkin, mutta roolien välillä joutuu vähän tasapainottelemaan. Eniten roolien yhdistämisestä kärsii edit-käsikirjoitusten tekijä, joka ei saa käyttöönsä yhtä tarkkoja muistiinpanoja. (Mustonen, haastattelu 2018.)

Toimittaja-kuvaussihteerinä Sipponen kokee, että häneltä ei edes vaadita yhtä tarkkoja raportteja. Tai silloin haastatteluihin pitäisi ainakin olla varattuna enemmän aikaa. Oma työtään helpottaakseen haastateltavalle voi suoraan sanoa, että toimittaja kirjoittaa muistiinpanoja kysymysten välissä. Sipponen ottaa rauhassa aikansa kysymysten välissä ja kokee, että pidemmissä haastatteluissa voi olla hyväkin, että haastateltava saa siinä pienen hengähdystauon. (Sipponen, haastattelu 2018.)

5.6 Työryhmän sisäiset ongelmat

Realitytuotannoissa on aina tiukka aikataulu ja kaikenlaista ”säätöä”. Se ei ole mikään poikkeustilanne. Kiire pitää kuitenkin sysätä mielestä pois, niin että se ei vaikuta ainaakaan kuvattavien tunnelmaan. Tunteellinen syvähaastattelu ja kiire eivät ole helppo yhdistelmä. Kelloa voi vähäeleisesti välillä vilkuilla, mutta siitä ei pidä tehdä isoa nume-

roa. Ei ole ainoastaan toimittajan työtä luoda kuvauksiin hyvää tunnelmaa, vaan koko kuvausryhmän. Kiire ja stressi saavat ihmisillä pinnat kireiksi. Sipposella (haastattelu 2018) on kokemusta kuvausryhmän jäsenistä, jotka ovat tiuskineet kuvattaville. Se on asia, josta hän suuttuu. Kuvattavien kunnioittaminen ja hyvän energian luominen on myös ammattitaitoa, jota kyllä yleisesti arvostetaan.

Pitää muistaa, että ihminen saattaa olla kuvaustilanteessa ensimmäistä kertaa. Ne ei voi tietää mistä niiden pitää kävellä, jos niille ei näytä sitä kädestä pitäen. -- Ja pitää kunnioittaa kuvattavia. Ne pitää muistaa nostaa framille, et tää on nyt niiden juttu, me hoidetaan taustalla kaikki säätämiset... Mitä on aina. (Sipponen, haastattelu 2018.)

Puolanne kokee tärkeänä antaa aikaansa kaikille kuvattaville, myös avustajille. Kuvaustilanteet voivat olla isoja, jopa kerran elämässä -juttuja. Hän yrittää olla kaikille läsnä, mikä voi olla joskus uuvuttavaa. Armollisuus itselle pitää muistaa, koska aina ei ole mahdollista antaa sitä sataa prosenttia. (Puolanne, haastattelu 2018.)

Saarilehdon mukaan on hyvä tiedostaa, että toimittajan työ voi joskus kuljettaa sellaisiin tilanteisiin, jotka saattavat olla itselle liikaa. Hänellä on kokemusta sarjasta, jossa päätyi ambulanssihenkilökunnan mukana kuvaamaan tilannetta, jossa ihminen oli kuollut. Vaikka kuvausryhmä ei rynnännyt kuvaamaan suin päin, vaan edettiin hienovaraisesti ja pidettiin etäisyys, tuntui silti vaikealta ja moraalisesti arveluttavalta tulla tilanteeseen kameran kanssa. Toimittajan pitää tuntea omat voimavaransa ja tarvittaessa kieltäytyä itselleen sopimattomasta formaatista. (Saarilehto, haastattelu 2018.)

6 Millainen on hyvä realitytoimittaja?

Uteliaisuus on sana, jota kaikki haastateltavat mainitsivat ensimmäisenä hyvän toimittajan ominaisuuksia kuvaillessa. Kaikista asioista ei tarvitse olla lähtökohtaisesti kiinnostunut, mutta pitäisi jaksaa tarvittaessa innostua.

Jos mennään vaikka rekkamiehistä tekemään ohjelma, niin mua ei tällä hetkellä välttämättä kauheesti ne rekat kiinnosta. Mut sitten kun mä meen sinne ja kun mä alan kuuntelee sitä ja opin siitä lisää, ni sitten yhtäkkiä... musta onkin mielettöntä se et minkälaisia ne rekat on ja mitä niitten sisällä on ja mitä ne painaa..." (Sipponen, 2018.)

Puolanne allekirjoittaa edellisen. Hän kertoo kuvanneensa paljon itselleen vieraita harrastuksia ja tilanteita, kivien keräilyä, golfkenttiä ja "ties mitä yksisarvisia". Pitää osata

mennä sisälle ihmisen mielenkiinnon kohteeseen sillä, että on itse aidosti kiinnostunut siitä mistä se ihminen on kiinnostunut. (Puolanne, haastattelu 2018.)

Omaa elämää ei tarvitse tuoda esille sen enempää, mutta olemalla aito oma itsensä ja kysymällä uteliaisuudesta, saa todennäköisesti parhaat vastaukset. Haastateltava kyllä aistii, jos toimittaja ei ole läsnä, kyselee vaan. Ei se tarkoita, että joka kerta jaksaa olla kiinnostunut. Niissä tilanteissa mennään ammattitaidolla ja kokemuksella. (Sipponen, haastattelu 2018.)

Hyvä toimittaja on empaattinen. Toimittajan ja haastateltavan suhde on kaksisuuntainen, pitää olla valmis antamaan myös itsestään. Pitää olla sosiaalisesti hyvä, etenkin jos toimii kenttäohjaajana. Se ei kuitenkaan tarkoita välttämättä ulospäinsuuntautuneisuutta. Hyvä draaman- ja sisällöntaju on tärkeä juttu. (Mustonen, 2018.)

Toimittajan ei tarvitse olla ekstrovertti. Sipponen (haastattelu, 2018) kokee oman introverttiutensa jopa vahvuutena työssään. Jännittävän haastateltavan nahkoihin on ehkä helpompi astua. Toimittajan rooli kameran takana on Sipponen mielestä varsin luonnollinen rooli introvertille. (Sipponen, haastattelu 2018)

Mitä monipuolisempi toimittaja on, sen parempi. Helpottaa paljon, jos toimittaja voi tarvittaessa hypätä tuotannon kenkiin. Se, että ymmärtää tekniikkaa, ei ole tarpeen, mutta olisi hyvä, jos pystyy vähän keskustelemaan kuvaajan kanssa ja ymmärtää jotain leikkaamisesta. Yleistiedosta on aina apua, sillä realityohjelmat saattavat käsitellä ihan mitä vaan. (Puolanne, haastattelu 2018.)

Hyvä toimittaja tekee, mitä lupaa. ”Jos tilataan ulkokuvaa, työntekokuvaa ja puolen tunnin haastattelu missä kysytään näitä kysymykset, niissä pystyt toimittamaan kaiken mitä tarvii”. Sama pätee haastateltavien kanssa. Jos sovitaan, että jostain asiasta ei puhuta, siitä ei puhuta. (Saarilehto, haastattelu 2018.)

Toimittajan kannattaa tuntea omat heikkoutensa ja vahvuutensa. Jos kyseessä on engtuotanto, jossa on erilaisia tilanteita ja useita toimittajia, on hyvä jakaa kuvaustilanteet sen mukaan, kuka on missäkin parhaimmillaan. Epämukavuusalueella on tottakai hyvä käydä, mutta se on myös pitkällä tähtäimellä uuvuttavampaa. (Puolanne, 2018.)

Erilaisia toimittajia tarvitaan kaikissa realityohjelmissa. Tottakai suuria tunteita käsittelevässä ohjelmassa on hyvä olla aidosti empaattinen ihminen toimittajana. Käsikirjoittajana Mustonen ei kuitenkaan mieti sitä, että millainen toimittaja juuri tähän tuotantoon sopisi. Merkitystä on sillä, onko hän hyvä toimittaja. (Mustonen, haastattelu 2018.)

Samaan maaliin voi päästä aivan eri keinoilla. Joku toimittaja saattaa ottaa tiukemman asenteen ja sillä tavalla ohjata osallistujia. Toinen menee pidempää reittiä, mutta pehmeämmin. Pitää löytää oma, itselle sopiva keino toimia. Saarilehto haluaisi sanoa, että hyvä toimittaja tykkää ihmisistä, mutta epäilee, että myös ihminen joka ei yhtään tykkää ihmisistä, voi olla hyvä toimittaja. (Saarilehto, haastattelu 2018.)

Toimittajan rooli realityssä ei ole sellainen, jonka kuka tahansa voisi tehdä. Että tässä kysymyslistasta, käy kyselemässä. Eikä niin yleensä ajatellakaan. Se on äärimmäisen tärkeä rooli siinä, että tarinat toimivat, ihmiset toimivat ja ihmiset puhuvat. (Mustonen, 2018.)

7 Yhteenveto

Opinnäytetyöni tarkoituksen oli tutkia realitytoimittajan työtä ja keskittyä erityisesti haastatteluun, jota toimittajan työ pääasiassa on. Pyrkimykseni oli, että työn luettuaan aloitteleva realitytoimittaja tietää, mitä kaikkea hänen työnkuvaansa voi kuulua ja että hän voi lähteä haastattelemaan tv-ohjelman osallistujia varmana itsestään.

Toimittajan työ on äärimmäisen monipuolista ja sen tarkempi sisältö riippuu täysin kyseessä olevasta tuotannosta ja tekijätiimistä. Toimittaja on sisällön ydintekijä ohjaajan ja käsikirjoittajan lisäksi. Hänen pitää osata organisoida ja tarvittaessa keskittyä moneen asiaan, mutta pääosin työ vaatii ihmistuntemusta ja sosiaalisia taitoja. Toimittajana oleminen on tilanteenlukua.

Tärkeä sana on kuunteleminen. ”Toimittaja on hyvä kuuntelemaan: sekä sitä mitä ihminen sanoo, mutta mitä hän ehkä tarkoittaa. Ja myöskin mitä hän ehkä jättää sanomatta. Mitä hänen kehonkielensä puhuu. Ja oppii kuuntelemaan vastauksia yksittäisinä, leikkauspöydälle sopivina teoksina.” (Sipponen, haastattelu 2018.)

Yksi tutkimukseni tavoite oli löytää ratkaisuja mahdollisille realityhaastattelussa esille tuleville ongelmille. Varsinaisia ranskalaisilla viivoilla jaoteltavia vinkkejä en löytänyt

niin paljon kuin etukäteen toivoin. Se kertoo siitä, miten toimittajan työ on täysin ihmisestä riippuvaa: sekä haastateltavasta että toimittajasta itsestään. Ratkaisuehdotuksia on, mutta aina mennään ihmisten ja tilanteiden ehdoilla. Mikä toimii jollain, ei toimi toisella.

Lähtökohtaisesti ongelmatilanteissa toimii yleensä parhaiten suora puhe, mutta sekin ystävällisesti ja kohteliaasti. Poikkeuksetta pidetään huoli siitä, että haastateltava ei vahingossakaan koe tehneensä jotain väärin ja nolostu. Kannustaminen ja kehuminen ovat hyviä keinoja saada ihminen rentoutumaan ja sitä kautta avautumaan.

Kukaan haastatelluista toimittajista ei ollut aiemmin juurikaan analysoinut omaa tekemistään sen kummemmin. Kaikilla heillä on oma tyylinsä ja tapansa toimia, jonka he ovat kehittäneet työtä tehdessään.

Jostain syystä kuvittelin joskus, että toimittajan pitää olla jollain tavalla ”kova”. Pelkäsin, että minunkin täytyy opetella luopumaan liiasta empaattisuudesta, pakottamaan ihmiset ennalta määrättyihin muotteihin. Ehkä ajatus on peräisin jostain yleisestä harhaluulosta, että realityohjelmat perustuvat ilkeilylle ja ihmisille nauramiselle. Ajatus tuntuu jälkikäteen typerältä. Kuvattaessa ihmiset kohdataan ihmisinä ja ollaan aidosti heidän puolellaan. Joskus pitää haastateltavaa kovistellakin, mutta siinäkin mennään tilanteen ehdoilla. Haastateltavaa pitää aina kunnioittaa.

Oma tyyli tehdä toimittajan työtä löytyy omien heikkouksien ja vahvuuksien, sekä kokemuksen ja kokeilemisen kautta. Hyvän toimittajan ominaisuuksiin kuuluvat sosiaaliset taidot ja organisointikyky, mutta tärkeintä on kuitenkin aito uteliaisuus ja kiinnostus ihmisiin.

Lisään loppuun vielä Helena Mustosen sitaatin siitä, miksi hän tekee tätä työtä:

Mä oon tosi kiinnostunut ihmisistä. Sen takia. Ja että miten kukin ihminen kokee maailman ja minkälaisia tarinoita kaikilla on. Tää nyt on klisee tietyllä tapaa, mutta mä oon oikeasti sitä mieltä, että kaikilla, ihan joka ikisellä ihmisellä joka tuolla kävelee, jos sä saisit syvähaastatella sen ihmisen, A:sta Ö:hön, niin siellä on joku aivan sairaan kiinnostava tarina. Ja musta on kiinnostavaa, miten ihmiset toimii ryhmässä ja miten he reagoi toisiinsa. Ja ihmisten tunne-elämä. Mä rakastan hyviä tarinoita ja ihmisiä. (Mustonen, haastattelu 2018.)

Lähteet

Aslama, M. & Pantti, M. 2006. Talking alone: Reality TV, emotions and authenticity. *European Journal of Cultural Studies* 9 (2006), 2, 167–184.

Creeber, Glen. 2008. *The television genre book*, 2nd edition. London: British film institute.

Höckert, Iida 2011. Tosi-tv ja tavisten voima. Case Matkaoppaat. Opinnäytetyö. Tampereen ammattikorkeakoulu. Luettavissa osoitteessa:

https://www.theseus.fi/bitstream/handle/10024/27571/Hockert_Iida.pdf?sequence=1&isAllowed=y

Kaakko, Janne 3.2.2017. Onko tosi-tv oikeasti totta vai jonkun kynästä peräisin? *Aamulehti*. <https://www.aamulehti.fi/kulttuuri/onko-tosi-tv-oikeasti-totta-vai-jonkun-kynasta-peraisin-24249148/> (luettu 1.5.2018)

Lees, Nicola 2010. *Greenlit – Developing factual/ reality tv ideas from concept to pitch*. New York: Bloomsbury Methuen Drama.

Liikenne ja viestintäministeriö 2015. Tositelevisio hallitsee yhä selvemmin tv-tarjontaa. <https://www.lvm.fi/-/tositelevisio-hallitsee-yha-selvemmin-tv-tarjontaa-795771> (luettu 3.5.2018)

Ruohotie, Helena 2008. Muistaa, löytää, täyttää, järjestää. Näkökulmia kuvaussihteerin työhön. Luettavissa osoitteessa:

<https://www.theseus.fi/bitstream/handle/10024/10498/Ruohotie.Helena.pdf?sequence=2>

Teittinen, Saara 2013. Reality-käsikirjoittajan rooli ja työnkuva televisiotuotannossa. Opinnäytetyö. Tampereen ammattikorkeakoulu. Luettavissa osoitteessa: http://www.theseus.fi/bitstream/handle/10024/60477/Teittinen_Saara.pdf?sequence=2&isAllowed=y

Haastattelut:

Mustonen, Helena. 2018. Toimittaja-käsikirjoittaja-ohjaaja. Haastattelu 16.4.2018

Puolanne, Anne. 2018. Toimittaja-käsikirjoittaja. Haastattelu 3.4.2018

Saarilehto, Lauri. 2018. Toimittaja. Haastattelu 31.3.2018

Sipponen, Marjatta. 2018. Toimittaja-käsikirjoittaja. Haastattelu 4.4.2018

Teemahaastattelun kysymykset

-Kuka olet, missä ja millaisissa realitytuotannoissa olet työskennellyt? Missä rooleissa?

-Mitkä ovat toimittajan työtehtävät realityohjelmassa?

-Millaisia erityispiirteitä realityhaastattelussa tulee ottaa huomioon (vs. esimerkiksi lehtihaastattelu)?

-Miksi realityssa haastatellaan? Mikä ja kuinka suuri on haastattelumateriaalin rooli lopullisessa tv-ohjelmassa?

-Miten haastattelemisen eroaa erilaisten realityformaattien välillä?

-Millaisia eri haastatteluja voi olla yhden ohjelman sisällä?

-Millainen on onnistunut realityhaastattelu?

-Miten valmistaudut haastatteluun?

-Miten haastattelu kannattaa aloittaa ja miten edetä? Millä tavalla kysymysten järjestys vaikuttaa lopputulokseen?

-Millaisiin kysymyksiin saa parhaat vastaukset?

-Joskus toimittajalta edellytetään myös kuvaussihteerinä toimimista. Miten tasapainotteleet tämän sekä hyvän haastattelemisen välillä? Miten muut huomioon otettavat käytännön asiat (kokonaiset lauseet, aikamääreet, katsekontakti) vaikuttavat haastattelun sujumiseen?

-Millaisiin ongelmatilanteisiin olet haastattelussa törmännyt ja miten olet ne ratkaissut?

-Miten kysytään vaikeista aiheista?

-Millaisia virheitä toimittaja voi tehdä realityhaastattelussa?

-Miten rakennat luottamuksen haastateltavaan? Kannattaako haastateltavan kanssa ystäväystyä?

-Millaisiin eettisiin ongelmiin olet törmännyt realitytoimittajana? Onko jotain, mitä haastateltavalta ei saa kysyä?

-Millainen on hyvä realitytoimittaja?

-Millainen olet itse toimittajana? Mitkä ovat vahvuutesi?

-Parhaat vinkkisi tai niksisi toimittajan työhön?